

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
Лабораторія психології малих груп та міжгрупових відносин**

ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ

**для магістрів та аспірантів закладів вищої освіти психологічного
та педагогічного профілів, слухачів інститутів післядипломної
педагогічної освіти**

За редакцією
О. Т. Плетки, Л. Г. Чорної

**Кропивницький
2023**

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (протокол №08/23 від 29 червня 2023 року)

Розробники:

Чорна Л. Г., канд. психол. наук, с. н. с., завідувачка лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин;

Горностай П. П., д-р психол. наук, голов. н. с. лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин;

Яремчук О. В., д-р психол. наук, доц., провід. н. с. лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин;

Вус В. І., канд. психол. наук, доц., с. н. с. лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин;

Коробанова О. Л., канд. психол. наук, с. н. с. лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин;

Плетка О. Т., канд. психол. наук, с. н. с. лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин

Рецензенти:

Довгань Н. О., д-р психол. наук, завідувачка лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України;

Дзюбка Л. В., канд. психол. наук, с. н. с., с. н. с. лабораторії психології навчання імені І. О. Синиці Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України;

Максимов М. В., д-р психол. наук, доц., проф. кафедри практичної психології і соціальних технологій ПНЗ «Європейський університет»

ISBN 978-966-189-688-7

Психологія міжгрупової взаємодії: Програма спецкурсу для магістрів та аспірантів закладів вищої освіти психологічного та педагогічного профілів, слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти / Л. Г. Чорна, П. П. Горностай, О. В. Яремчук, В. І. Вус, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка; за ред. О. Т. Плетки, Л. Г. Чорної ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2023. – 70 с.

ISBN 978-966-189-688-7

© Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2023

© Чорна Л. Г., Горностай П. П., Яремчук О. В., Вус В. І.,
Коробанова О. Л., Плетка О. Т., 2023

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма складається з трьох розділів, а саме: 1) для магістрів закладів вищої освіти психологічного та педагогічного профілів, 2) для аспірантів закладів вищої освіти психологічного та педагогічного профілів, 3) для викладання на курсах різних форм підвищення кваліфікації психологів та працівників соціальної сфери, які працюють з групами і мають досвід психологічних інтервенцій у міжгрупову взаємодію. Кожен розділ підготовлено як окремий навчально-практичний спецкурс. Матеріали навчальної програми розроблено з урахуванням теоретичних і практичних напрацювань співробітників лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин ІСПП НАПН України з оперттям на актуальні набутки широкого кола фахівців із соціальної та кризової психології.

У програмі відображено взаємозв'язок тематики спецкурсу з основними і профільними психологічними дисциплінами: загальною, соціальною, політичною, кризовою та віковою психологією, теоретичними засадами психологічного консультування та психосоціальної підтримки. Програма презентує міждисциплінарний зв'язок з основами реабілітаційного профілю навчання, зокрема надання першої психологічної допомоги.

Курс спрямований на формування у здобувачів/слухачів цілісного уявлення про феноменологію міжгрупової взаємодії, можливості фасилітації взаємодії в умовах війни та гармонізації в повоєнний період. Соціальні індивіди, відчуваючи фізичну загрозу існуванню та символічні загрози своїй ідентичності, гуртуються, але водночас і виявляють конформізм. Під час війни сприйняття Іншого трансформується, світ різко поляризується на «свій – чужий», а групові норми взаємодії стають більш жорсткими. Усе це посилює вияв соціальних стереотипів та упереджень, що потребує пильної уваги з боку фахівців.

Війна є колективною травмою, її наслідки ще довго породжуватимуть численні виклики для міжгрупової взаємодії у повоєнний період. Пошук винних серед «своїх» може стати груповим захистом для компенсації болісних емоцій, завданих травмою війни.

Мета навчального спецкурсу – дати здобувачам/слухачам узагальнені і систематизовані знання про особливості міжгрупової взаємодії в мирний час, під час війни та повоєнний період, а також про засади і практики її гармонізації.

Курс передбачає опанування загальних понять і концептів міжгрупової взаємодії, розуміння її історичних і територіальних вимірів, зокрема впливу колективних травм на групову ідентичність, механізмів налагодження довірливих або конфліктних міжгрупових відносин і меж взаємодії. Курс також спрямований на ознайомлення здобувачів/слухачів із системою психосоціальної підтримки вразливих груп населення під час війни, а також пропонує огляд сучасних принципів надання таким групам соціально-психологічної допомоги, що сприятиме єдності та стійкості українців.

Програму побудовано таким чином, щоб забезпечити оптимальне засвоєння теоретичного і практичного навчального матеріалу. Вона передбачає використання інтерактивних форм роботи та стимулювання пошукової активності здобувачів/слухачів курсу.

Представлена програма може бути легко трансформована в силабуси – персоніфіковані програми конкретного викладача для навчання студентів з предмета, який оновлюється на початок кожного навчального року. Так, на основі цієї програми Л. Г. Чорною, однією з авторок цієї програми, складено силабус «Соціальні відносини і міжгрупові процеси», який став складником освітньої програми «Соціальна психологія» в Київській школі економіки (<https://university.kse.ua/social-psychology>). Також модулі цього спецкурсу можна розглядати як силабуси, адаптовані під окремі цілі навчання та окремі групи здобувачів. Так, модуль «Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання» є базовим в опануванні знань із зазначеної в назві проблематики, а модуль «Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії» спрямований на ознайомлення з більш глибокими науковими розвідками з питань взаємодії між групами і стане в пригоді тим, хто орієнтований на продукування нового соціально-психологічного знання в самостійних наукових дослідженнях. Тематика модуля «Міжгрупова взаємодія в умовах війни» є наскрізною для різних навчальних груп, а от модуль «Гармонізація міжгрупових відносин у повоєнний час» призначений насамперед для підвищення кваліфікації та поглиблення практичної компетентності фахівців. Отже, залежно від навчальних завдань автор може самостійно розробити структуру іншого спецкурсу з використанням окремих частин цієї програми. По суті, програма являє собою конструктор, із блоків якого викладач може легко скласти власний спецкурс.

Завдання навчального спецкурсу:

1. Ознайомити здобувачів/слухачів з теоретичними засадами психології міжгрупової взаємодії.
2. Розкрити механізми міжгрупової взаємодії.
3. Сформулювати розуміння динаміки міжгрупових відносин.
4. Окреслити особливості міжгрупової взаємодії в умовах війни, зокрема поляризації і міжгрупових конфліктів, геноциду і стигматизації.
5. Розширити уявлення здобувачів/слухачів про історичні й територіальні виміри міжгрупової взаємодії.
6. Розвинути у здобувачів/слухачів здатність використовувати практичний досвід фасилітації взаємодії під час роботи з групами, члени або представники яких постраждали внаслідок війни.
7. Висвітлити особливості психологічних інтервенцій у міжгрупові відносини з метою їхньої гармонізації у повоєнний час.

За підсумками навчання слухачі спецкурсу повинні **знати**:

- основні поняття психології міжгрупової взаємодії;
- структуру міжгрупової взаємодії;
- механізми міжгрупової взаємодії;

- динаміку міжгрупової взаємодії;
- ризики та виклики міжгрупової взаємодії під час війни і в повоєнний період;
- основні положення теорії проблемної взаємодії та кризової комунікації, поняття етики міжгрупової взаємодії;
- основні положення теорії колективних травм;
- специфіку міграційних процесів у період війни;
- умови збереження психічного здоров'я в процесі розв'язання міжгрупових конфліктів;
- соціально-психологічні підходи до гармонізації міжгрупової взаємодії.

За підсумками навчання слухачі спецкурсу повинні **вміти**:

- виявляти, аналізувати динамічні процеси міжгрупової взаємодії і конструктивно впливати на їхній перебіг;
- визначати особливості вияву групових стереотипів та упереджень і на цій основі сприяти гармонізації міжгрупової взаємодії;
- виокремлювати історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії, у психологічній роботі спиратися на історичний досвід і територіальну ідентичність суб'єктів міжгрупової взаємодії;
- враховувати під час роботи з членами малих і представниками великих груп особливості психосоціальної підтримки в умовах війни;
- складати програми психосоціальної підтримки учасників соціальної взаємодії з опорою на групові процеси;
- застосовувати методи дії під час роботи з колективною травмою війни та історичними травмами;
- використовувати у своїй практиці арттерапевтичні методи роботи з групами, члени або представники яких постраждали внаслідок війни;
- надавати в разі потреби першу психологічну допомогу та організувати опанування технік самодопомоги й підтримки інших членами малих і середніх груп, представниками громади;
- планувати та організувати в громаді як великій групі заходи зі збереження психічного здоров'я її членів;
- визначати алгоритми роботи з мігрантами під час війни;
- застосовувати здобуті знання в практиці професійної діяльності;
- складати плани подальших пошукових досліджень з проблематики міжгрупової взаємодії у воєнний і повоєнний час.

Компетентності, що формуються (за описом Національної рамки кваліфікацій (НРК), згідно із Законом України «Про освіту»):

Загальні:

- здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;
- здатність працювати в команді;
- навички міжособової і міжгрупової взаємодії;
- навички безпечної діяльності;
- здатність проводити дослідження на відповідному рівні;

- здатність вчитися та опановувати актуальну інформацію;
- здатність до пошуку, аналізу та узагальнення інформації з різних джерел;
- формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного світогляду;
- здатність розробляти проекти та управляти ними.

Фахові:

- здатність аналізувати та оцінювати проблеми і виклики міжгрупової взаємодії, спираючись на сучасні концепції соціальної психології, результати вітчизняних і зарубіжних емпіричних досліджень, передової практики;
- здатність самостійно обирати або професійно розробляти методи і програми психологічного втручання для розв'язання проблем міжгрупової взаємодії та її фасилітації;
- уміння кваліфіковано та етично здійснювати психосоціальне втручання в міжгрупову взаємодію, ставлячи за мету профілактику конфліктів, булінгу, дискримінації і стигматизації;
- здатність виявляти психологічну стійкість у складних та екстремальних ситуаціях міжгрупової взаємодії, застосовувати релевантні ситуації принципи і правила кризової комунікації в соціальних групах;
- обізнаність щодо застосування етичних і правових норм професійної діяльності в роботі з групами;
- готовність до застосування здобутих знань і набутих умінь у професійній діяльності.

Цільова аудиторія. Психологи, соціальні педагоги, фахівці соціальної сфери та закладів освіти, магістранти та аспіранти із цих спеціальностей і всі, хто зацікавлений у набутті знань і навичок для роботи з групами в умовах війни та повоєнного часу з урахуванням специфіки міжгрупової взаємодії.

Методичне забезпечення спецкурсу:

- навчальний посібник: *Психологія міжгрупової взаємодії у вимірах війни та миру*. За ред. Чорної Л. Г. Кропивницький : Імекс-ЛТД. ISBN 978-966-189-687-0;
- монографія: Горностаї, П. (2023). *Психологія колективних травм*. Кропивницький : Імекс-ЛТД. ISBN 978-966-189-703-7;
- навчальна програма «Психологія міжгрупової взаємодії», ISBN 978-617-8352-39-4.

Навчальна програма спецкурсу «Психологія міжгрупової взаємодії» складається з таких **структурних блоків**: пояснювальна записка; розділи 1-3, які описують структуру курсу – окремо для магістрів закладів вищої освіти психологічного і педагогічного профілів, окремо – для аспірантів закладів вищої освіти психологічного й педагогічного профілів і окремо – для психологів та працівників соціальної сфери на курсах різних форм підвищення кваліфікації; список основної і додаткової літератури; додатки (питання до іспиту, тематика курсових магістерських робіт і вимоги до їх написання).

РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРА СПЕЦКУРСУ для магістрів ЗВО психологічного та педагогічного профілів

ОПИС ПРЕДМЕТА СПЕЦКУРСУ

Програма містить теоретичний і практичний складники навчання магістрів закладів вищої освіти психологічного та педагогічного профілів. Цей варіант спецкурсу порівняно з його варіантами для аспірантів та слухачів системи підвищення кваліфікації найбільшою мірою охоплює актуальну проблематику психології міжгрупової взаємодії. *Теоретичний складник* Програми має на меті висвітлення проблематики міжгрупової взаємодії в умовах війни й повоєнного часу з урахуванням історичних і територіальних вимірів такої взаємодії, а також організації соціально-психологічного супроводу вразливих груп населення. *Практичний складник* спрямований на забезпечення слухачів інструментарієм для психологічних інтервенцій в умовах роботи з групами у воєнний і повоєнний час. Практичні завдання слухачі виконують під час практичних занять, передбачених Програмою. Для *самостійної роботи* пропонуються завдання, спрямовані на поглиблення теоретичних знань за тематикою Програми і застосування здобутих знань у практичній діяльності.

Програма складається з п'яти модулів – чотирьох змістових і підсумкового контролю.

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика спецкурсу	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки», 01 «Освіта / Педагогіка»	Дисципліна вільного вибору	
Модулів – 5	Напрямок підготовки – 053 «Психологія»; 011 «Освітні, педагогічні науки»	Рік підготовки	
Змістових модулів – 4		1-й (орієнтовно)	
		Семестр	
Загальна кількість годин – 150		2-й (орієнтовно)	
	Лекції		
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6, самостійна і курсова робота – 4, захист курсових робіт, іспит (в останній тиждень) – 10	освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	36	
		36	
		Семінари	
		36	
		36	
		36	
		36	
		36	
Підсумковий контроль			
Курсова робота – 20	Захист курсових робіт – 8	Іспит – 2	Вид контролю: захист курсових робіт, іспит

Загальний обсяг спецкурсу – 150 годин (5 кредитів ЄКТС), з яких 36 годин відводиться на лекційні заняття, 36 годин – на семінарські заняття, 12 годин – на практичну роботу, 36 годин – на самостійну роботу, 20 годин – на підготовку курсової роботи, 8 годин – на захист курсової роботи, 2 години – на іспит.

Система контролю та оцінювання. Протягом вивчення спецкурсу оцінюється:

- відвідування лекцій, доповіді та відповіді магістрантів на семінарських і практичних заняттях, результати самостійної роботи (поточний контроль);
- захист курсової роботи та іспит (підсумковий контроль).

1. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ мод.	Теми модулів	Лекції	Семінари/практичні заняття	Самостійна робота	Курс. робота/захист	Іспит	Загалом годин
1	Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання	8	12	9	-	-	29
2	Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії	8	10/2	9	-	-	29
3	Міжгрупова взаємодія в умовах війни	10	10/2	9	-	-	31
4	Гармонізація міжгрупових відносин у повоєнний час	10	4/8	9	-	-	31
5	Підсумковий контроль	-	-	-	20/8	2	30
Усього годин		36	36/12	36	20/8	2	150

2. ТЕМАТИКА КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ»

Змістовий модуль	Лекції	Семінарські	Практичні
1. Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання	1. Взаємодія між соціальними групами: змагання і кооперація (Чорна Л. Г.) 2. Структура міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.) 3. Психологічні механізми і динаміка міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.) 4. Основні ризики та виклики міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.)	1. Особливості взаємодії між соціальними групами (Чорна Л. Г.) 2. Структурні елементи міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.) 3. Психологічні механізми взаємодії соціальних груп (Чорна Л. Г.) 4. Динаміка міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.) 5. Ризики та виклики міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.) 6. Етика міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.)	-
2. Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії	5. Поняття історичних і територіальних вимірів взаємодії (Чорна Л. Г.) 6. Історичний досвід у міжгруповій взаємодії (Яремчук О. В.) 7. Колективні травми в міжгруповій взаємодії (Горностай П. П.) 8. Територіальна ідентичність як чинник міжгрупової взаємодії (Плетка О. Т.)	7. Історичні виміри взаємодії (Чорна Л. Г.) 8. Територіальні виміри взаємодії (Чорна Л. Г.) 9. Міфодрама історичного досвіду в міжгруповій взаємодії (Яремчук О. В.) 10. Принципи і механізми розвитку колективної травматизації (Горностай П. П.) 11. Територіальна ідентичність як складник міжгрупової взаємодії (Плетка О. Т.)	1. Арттерапевтичні методи в практичній роботі з територіальною ідентичністю (Плетка О. Т.)
3. Міжгрупова взаємодія в умовах війни	9. Групові стереотипи та упередження, війна і геноцид (Чорна Л. Г.) 10. Міграція, спричинена	12. Війна ідентичностей групи-агресора і мирної групи	2. Ресурс групи в структурі психосоціальної підтримки під час

	<p>війною, і міжгрупова взаємодія (Коробанова О. Л.) 11. Соціально-психологічний добробут, психічне здоров'я і міжгрупова взаємодія в умовах війни (Вус В. І.) 12. Специфіка і технології психосоціальної підтримки під час війни (Плетка О. Т.)</p>	<p>(Чорна Л. Г.) 13. Дискусія «Російсько-українська війна як міжгрупова взаємодія» (Чорна Л. Г.) 14. Конфлікти, війни і соціально-психологічний добробут (Вус В. І.) 15. Психосоціальна підтримка вразливих груп населення в умовах війни (Плетка О. Т.)</p>	<p>війни (Плетка О. Т.) 3. Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу (Плетка О. Т.)</p>
<p>4. Гармонізація міжгрупових відносин у повоєнний час</p>	<p>13. Спільний вчинок суб'єктів міжгрупової взаємодії з консолідації української політичної нації (Яремчук О. В.) 14. Конфлікт у міжгруповій взаємодії (Коробанова О. Л.) 15. Використання методів дії в розв'язанні міжгрупових конфліктів (Горностаї П. П.) 16. Здоров'язберігаюче середовище в громадах (Вус В. І.) 17. Соціально-психологічний супровід учасників освітнього процесу в складних умовах міжгрупової взаємодії (Плетка О. Т.) 18. Здоров'я-орієнтоване освітнє середовище (Вус В. І.)</p>	<p>16. Міжгрупова взаємодія в громадах у забезпеченні соціально-психологічного добробуту (Вус В. І.) 17. Гармонізація взаємодії учасників освітнього процесу (Плетка О. Т.) 18. Здоров'я-орієнтоване освітнє середовище: як його створити в закладі освіти (Вус В. І.)</p>	<p>4. Міфодрама історичного досвіду в гармонізації міжгрупової взаємодії в повоєнний час (Яремчук О. В.) 5. Фасилітативний діалог у конфліктних ситуаціях взаємодії Коробанова О.Л.) 6. Розв'язання міжгрупових конфліктів методами дії (Горностаї П. П.)</p>

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ, СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Модуль 1

Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання

Лекція 1. Взаємодія між соціальними групами: змагання і кооперація

Питання:

1. Соціальні групи: якими вони бувають.
2. Міжгрупова і внутрішньогрупова взаємодія: як вони пов'язані.
3. Соціально-психологічний простір міжгрупової взаємодії: де ж саме вона відбувається.
4. Види взаємодії: від конкуренції до кооперації.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Великі і малі, умовні, реальні і уявні групи. Опишіть соціальні простори взаємодії груп.
2. Чи можна тест поведінки особистості в конфліктній ситуації (Thomas-Kilmann conflict MODE instrument, 1974) адаптувати до визначення особливостей групової взаємодії? Обґрунтуйте свою відповідь.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть види соціальних груп.
2. Міжгрупова взаємодія – це... (продовжити).
3. Наведіть відомі вам приклади міжгрупової взаємодії.

Література: 21, 25, 27, 29, 32, 108

Семінарське заняття 1. Особливості взаємодії між соціальними групами

Питання:

1. Завдання міжгрупової взаємодії: чого намагаються досягти групи.
2. Наодинці і в групі: мотиви перебування соціального індивіда в групі. Вплив мотивів на міжгрупову взаємодію.
3. Стратегії і сценарії міжгрупової взаємодії: свідомі і несвідомі компоненти.

Підготовчі питання:

1. Пригадайте ситуації вашої повсякденної взаємодії і визначте ті з них, де виявляється феноменологія міжгрупової взаємодії. Опишіть ці ситуації.
2. Пригадайте всі відомі вам види взаємодії між групами. Наведіть ці види взаємодії в певній послідовності та обґрунтуйте динаміку розвитку міжгрупової взаємодії в цій послідовності.

Лекція 2. Структура міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Компоненти міжгрупової взаємодії: з чого вона складається.
2. Відображення структури внутрішньогрупової взаємодії в міжгруповій.
3. Як групові очікування обумовлюють стратегії та сценарії міжгрупової взаємодії?

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Інгрупові домагання і аутгрупові очікування: як вони узгоджуються. Дайте відповідь.
2. Чим відрізняється стратегія міжгрупової взаємодії від її сценарію?

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть компоненти міжгрупової взаємодії.
2. Які саме компоненти внутрішньогрупової взаємодії змістовно відповідають компонентам міжгрупової взаємодії?
3. Чому міжгрупова взаємодія є продовженням внутрішньогрупової?

Література: 21, 27, 32

Семінарське заняття 2. Структурні елементи міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Групи самі по собі і в процесі взаємодії: що змінюється?
2. Перелік складників міжгрупової взаємодії та їх вияв у ситуаціях повсякдення.
3. Класифікація компонентів міжгрупової взаємодії: наводимо лад у розумінні складних соціальних систем.

Підготовчі питання:

Складіть орієнтовний перелік компонентів міжгрупової взаємодії та запропонуйте вашу авторську модель цієї взаємодії.

Лекція 3. Психологічні механізми і динаміка міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Механізми міжгрупової взаємодії: що насправді відбувається.
2. «Свій-чужий»: як самовизначитися?
3. Ієрархія механізмів міжгрупової взаємодії.
4. Аутгрупові настановлення: об'єктивація чи суб'єктивація?
5. Динаміка міжгрупової взаємодії: ідентифікаційні процеси, конфлікти, розмежування, диференціація, порозуміння і баланс інтересів.
6. Побудова довірчих стосунків у міжгруповій взаємодії.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Дискусії і сварки серед «своїх»: чому ж таки сварка?
2. Експериментальні дослідження належності до мінімальних груп та дискримінації (Н. Tajfel): що робить їх класичними і через 50 років?
3. «Нульова» ідентичність членів групи: до чого це призводить?
4. Ізоляція і депривація групи: у чому різниця?

Питання для самоконтролю:

1. Які ви знаєте механізми міжгрупової взаємодії?
2. Що таке об'єктивізація в міжгруповій взаємодії?
3. Охарактеризуйте динаміку міжгрупової взаємодії.
4. Як відбувається розвиток і стагнація міжгрупової взаємодії?

Література: 25, 26, 27, 29, 32, 36, 37, 91, 95, 100

Семінарське заняття 3. Психологічні механізми взаємодії соціальних груп

Питання:

1. Інгрупи і аутгрупи: поділ світу на «своїх» і «чужих».
2. Аутгрупи: ворожі чи просто «не наші»?
3. Поляризація сприйняття і «чорно-біле мислення» в міжгруповій взаємодії.
4. Пояснювальні принципи міжгрупової взаємодії: що насправді відбувається.
5. Міжгрупова взаємодія як складна система транзакцій і її механізми.

Підготовчі питання:

1. Складіть таблицю «Інгрупова і аутгрупова динаміки: подібність, відмінності».
2. Оберіть низку показників для оцінювання соціальної групи, наприклад: виразна помітність, проникність групових меж, відчуття легітимності групи, її статус, довіра в комунікації тощо. Дайте оцінку будь-якій конкретній соціальній групі окремо з позиції членів інгрупи та окремо з позиції членів аутгрупи за цими показниками. Наприклад, «наша група толерантна в спілкуванні з чужинцями», «ваша група...». Наведіть інші показники. Зробіть висновок про особливості сприйняття інгрупи і аутгрупи. Завдання можна виконувати і в груповому форматі на семінарському занятті.

Семінарське заняття 4. Динаміка міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Мисленнєві операції в міжгруповій взаємодії: ідентифікації, категоризації та інші види когніцій.
2. Атрибуція як ціннісно-регулятивний механізм динаміки міжгрупової взаємодії.
3. Соціальні репрезентації міжгрупової взаємодії як наочний регулятор обміну між групами.
4. Динаміка міжгрупової взаємодії: крихка рівновага груп.
5. Як групи розв'язують власні проблеми за рахунок інших груп?

Лекція 4. Основні ризики і виклики міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Асиметрія сприйняття інгрупи і аутгрупи: до чого це призводить.
2. Від невеликих переваг до великих загроз у взаємодії: гордість, нарцисизм та егоїзм соціальних груп.

3. Ризики міжгрупової взаємодії: кому ж приписати відповідальність і на кого покласти вину?
4. Виклики міжгрупової взаємодії: комунікація, обмін ресурсами та розвиток.

Тематика для самостійного опрацювання:

Дайте відповідь на запитання, опишіть наведені групові процеси та явища:

1. Групи-сусіди і як вони борються за власну ідентичність. Згадайте З. Фрейда.
2. «Чорні вівці», остракізм і загроза вигнання з групи.
3. Групова та індивідуальна афіліація: у чому різниця?
4. Групова відкритість і групова референтність: конструктивна феноменологія міжгрупової взаємодії.
5. Системна вразливість у міжгруповій взаємодії: у чому суть феномену?

Питання для самоконтролю:

1. Визначте особливості сприймання інгрупи і аутгрупи.
2. Як пов'язані, на вашу думку, груповий егоїзм і стигматизація?
3. Наведіть кілька прикладів міжгрупової взаємодії, які можна було б охарактеризувати як ризики її негативного розвитку та виклики для розвитку гармонійних відносин.

Література: 3, 7, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 36, 59, 61, 63, 66, 68, 70, 86, 101

Семінарське заняття 5. Ризики і виклики міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Внутрішньогрупова відповідальність і дискримінація груп.
2. Дискримінаційна поведінка: самосуди, лінчування, булінг у міжгруповій взаємодії.
3. Фанатизм, ксенофобія, екстремальний етноцентризм: долання загроз невизначеності та набуття групою впливовості.
4. Колективна травма, війна, геноцид і знову колективна травма: що причина, а що наслідок?
5. Як запобігти негативним соціальним явищам у міжгруповій взаємодії?
6. Як досягти справедливості та гармонії в міжгруповій взаємодії?

Семінарське заняття 6. Етика міжгрупової взаємодії

Дискусія в навчальній групі на тему «Етика міжгрупової взаємодії: як втриматися від спокуси підвищити власну самооцінку за рахунок представників аутгрупи і перекласти на неї відповідальність за негаразди інгрупи?».

Підготовче завдання: Підготуйтеся до дискусії на тему «Етика міжгрупової взаємодії: як втриматися від спокуси підвищити власну самооцінку за рахунок представників аутгрупи і перекласти на неї відповідальність за негаразди інгрупи?».

Модуль 2

Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії

Лекція 5. Поняття історичних і територіальних вимірів взаємодії

Питання:

1. Час і простір як характеристики соціальної взаємодії: об'єктивний і суб'єктивний виміри.
2. Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії: визначення та соціальні репрезентації.
3. Як трансформується міжгрупова взаємодія в історичному і територіальному вимірах?

Тематика для самостійного опрацювання

1. Ідентичність групи: історія групи та її усвідомлення.
2. Міжгрупова взаємодія та історичні зміни: як це відбувається.
3. Історичні завдання конфліктів соціальних груп.
4. Колективна пам'ять групи.
5. Геополітичні процеси як міжгрупова взаємодія: демократичні і авторитарні держави, закриті і відкриті суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. Виміри в соціальній взаємодії. Інтерпретуйте поняття.
2. Що таке соціальні репрезентації міжгрупової взаємодії?
3. Поясніть історичні зміни і територіальні відмінності в процесах міжгрупової взаємодії.

Література: 3, 4, 10, 17, 18, 25, 27, 29, 59, 60, 62, 72, 77, 82, 84, 87, 88, 93, 96, 97, 102

Семінарське заняття 7. Історичні виміри взаємодії

Питання:

1. Історичні виміри міжгрупової взаємодії: контексти, ландшафти, протяжність, трансформації, впливи і зв'язки.
2. Стійкість та історична спадкоємність групових упереджень.
3. Ставлення до мігрантів, колективна тривога та історична спадкоємність моделей міжгрупової взаємодії.

Семінарське заняття 8. Територіальні виміри взаємодії

Питання:

1. Територіальні виміри міжгрупової взаємодії: контексти, ландшафти, протяжність, трансформації, впливи та зв'язки.
2. Територіальні особливості інгрупового фаворитизму.
3. Групова міфологія, вкрадена історія групи та проблеми з ідентичністю групи.

Підготовчі питання:

Проаналізуйте доступні вам публікації за нижченаведеною тематикою. За результатами аналізу зробіть висновок щодо визначення механізмів міжгрупової взаємодії. Використовуйте міждисциплінарний підхід.

1. Гіпотеза Марлі та її підтвердження: психологічні дослідження.
2. Особливості мапування території як засіб домінування в міжгруповій взаємодії.
3. Роль територіальних переміщень та змішування, обмеження етнічних та інших соціальних груп в утвердженні владно-підвладних відносин в авторитарній державі.
4. Конструювання міжнаціональних відносин у СРСР: психологічний аспект.
5. Трайбалізм, кастовість, родинно-територіальна ідентичність. Розбудова довіри в суспільстві.

Лекція 6. Історичний досвід у міжгруповій взаємодії

Питання:

1. Що таке історичний досвід?
2. Особливості формування історичного досвіду в умовах війни.
3. Історична пам'ять як неусвідомлюваний історичний досвід.
4. Історичні пам'яті: узгодженість чи конфліктність взаємодії?

Питання для самоконтролю:

1. Історичний досвід – це ... (продовжити).
2. Історична пам'ять – складник життєвого досвіду людини та ідентичності групи. Інтерпретуйте поняття.
3. Від чого залежить узгодження конфліктних позицій носіїв історичної пам'яті?

Література: 5, 8, 27, 28, 29

Семінарське заняття 9. Міфодрама історичного досвіду в міжгруповій взаємодії

Питання:

1. Історичні міфи: наведіть конкретні приклади.
2. Які соціально-психологічні механізми здійснення спільного вчинку суб'єктів етнокультурної міфотворчості?
3. Які психологічні принципи міжгрупової взаємодії покладено в основу зцілення від негативних наслідків історичних травм ?

Лекція 7. Колективні травми в міжгруповій взаємодії

Питання:

1. Що таке колективна травма?
2. Особливості колективної травми війни.
3. Як розвивається колективна травма?
4. Від чого залежить тяжкість колективної травматизації?

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Проаналізуйте, які ознаки колективної травми війни ви спостерігали на собі.
2. Чи відчували ви симптоми вторинного травмівного стресу? Опишіть їх.

Питання для самоконтролю:

1. Які історичні травми пережили українці?
2. Як розвивається та проявляється колективна травматизація?

Література: 5, 6, 8, 9, 27, 28, 29, 49, 92

Семінарське заняття 10. Принципи і механізми розвитку колективної травматизації**Питання:**

1. Колективні травми, їхні види. Наведіть конкретні приклади.
2. Які механізми перебігу колективної травми?
3. Які принципи покладено в основу визначення тяжкості колективної травми? Проаналізуйте кожний із них.

Підготовчі питання:

1. Опишіть найбільш значущі чинники інформаційного зараження під час інформаційного травмування.
2. Які чинники тяжкості колективних травм проявляються в окремих конкретних випадках такої травматизації? Наведіть приклади.

Лекція 8. Територіальна ідентичність як чинник міжгрупової взаємодії**Питання:**

1. Територіальна ідентичність як складник ідентичності особистості.
2. Види територіальної ідентичності.
3. Територіальна ідентичність і міжгрупова взаємодія.
4. Особливості взаємодії під час війни: територіальність як аргумент.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Напишіть слова і вирази, які, на вашу думку, асоціюються з поняттям «моя земля». Складіть психологічне есе на тему «Моя земля».
2. Охарактеризуйте психологічну феноменологію територіальної ідентичності великих і малих соціальних груп.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення територіальної ідентичності.
2. Охарактеризуйте соціально-психологічний конструкт «свій-чужий».
3. Чи змінилося визначення взаємодії «свій-чужий» за час війни для українців?

Література: 1, 8, 23, 27, 40

Семінарське заняття 11. Територіальна ідентичність як складник міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Психологічний простір людини, групи, країни.
2. Поняття психологічних меж у контексті простору міжгрупової взаємодії.
3. Особливості міжгрупової взаємодії в умовах конфлікту за територію.
4. Стратегії збереження гармонійного соціально-психологічного простору взаємодії в умовах війни.

Практичне заняття 1. Арттерапевтичні методи в практичній роботі з територіальною ідентичністю

Питання:

1. Арттерапевтичні методики вияву особливостей територіальної ідентичності.
2. Використання територіальної ідентичності як ресурсу в роботі з внутрішньо переміщеними особами.
3. Рефлексія групового досвіду міжгрупової взаємодії під час війни.

Модуль 3

Міжгрупова взаємодія в умовах війни

Лекція 9. Групові стереотипи та упередження, війна і геноцид

Питання:

1. Стереотипи та упередження: комфортність інтерпретації поведінки інших та спокуси легкого способу підвищення самооцінки.
2. Від словесних упереджень до практик дискримінації: як це відбувається.
3. Групові феномени тривожності і відчуття загроз. Види загроз для групи.
4. Війна як вияв екстремальних міжгрупових відносин.
5. Соціальна група в змаганні за ресурси і власну оцінку вищості засобами війни.
6. Геноцид: фізичне, моральне, культурне, психологічне та інші форми знищення однієї групи іншою.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Нездорова динаміка групи і групові захисні механізми: до чого тут війна?
2. Форми вияву екстремальної міжгрупової взаємодії.
3. Війна як чинник змін ідентичності членів соціальних груп.
4. Єдність і конформізм групи, яка захищається від воєнної агресії.

Питання для самоконтролю:

1. Як нам допомагають взаємодіяти групові стереотипи?

2. Наведіть приклади відомих вам практик дискримінації в міжгруповій взаємодії.
3. Як соціальні групи компенсують тривожність та відчуття загрози для власної ідентичності?
4. Чи можна вважати війну намаганням великої соціальної групи розв'язати свої внутрішні проблеми функціонування? Обґрунтуйте відповідь.

Література: 3, 19, 25, 27, 35, 74, 75, 109, 110

Семінарське заняття 12. Війна ідентичностей групи-агресора і мирної групи
Питання:

1. Групові стереотипи та упередження, дегуманізація і стигматизація: що далі?
2. Хто не з нами, той проти нас: поляризація і агресія в міжгруповій взаємодії.
3. Гібридна війна: як викликати штучне протистояння в групі-мішені.
4. Атрибуції в кризовій взаємодії груп.
5. Уявні і символічні загрози групі як чинники тероризму та розгортання війни.
6. Ідентифікаційно-конфронтаційні процеси міжгрупової взаємодії під час війни.
7. Колаборація з ворогом як маркер несформованості інгрупової ідентичності.

Підготовчі питання:

1. Які завдання вирішує група, стигматизуючи іншу?
2. Наведіть приклади геноциду і на основі аналізу історичних подій визначте соціально-психологічні передумови геноциду.
3. Які психологічні механізми впливу на соціальну ідентичність населення використовують представники російського агресора на окупованих українських територіях?
4. Групова ідентичність та ідентичність групи: у чому різниця і як вони виявляються у взаємодії груп під час війни?
5. Побратими vs сім'я: чому виникають непорозуміння в родинях військовослужбовців.

Семінарське заняття 13. Російсько-українська війна як міжгрупова взаємодія. Дискусія

Питання для обговорення: Псевдоміф «русский мир» (рос.) у підготовці війни. Заперечення групових цінностей і розмивання символічних меж національно-територіальної ідентичності українців, формування квазінової ідентичності у мешканців окупованих територій – мішені інформаційно-психологічних операцій росіян під час війни. «Хороші росіяни»: для кого? Сенси, які вбачають українці і росіяни в понятті «хороший росіянин». Символічні і територіальні межі взаємодії між українцями і росіянами.

Міжгрупова взаємодія в українському і російському суспільствах під час війни. Війна ідентичностей, атрибуції вини і відповідальності, розмежування та поляризація, посилення соціальної категоризації. Інформаційні ворожі атаки на соціальні зв'язки між українцями. Соціальна мобільність груп, розбудова соціального капіталу, волонтерство серед українців. Національно-територіальна ідентичність і морально-психологічний стан українців. Колективна вина групи-агресора. Чи можливе прощення? Чи можливий діалог з росіянами після війни?

Підготовче завдання: Підготуйтеся до дискусії на тему «Російсько-українська війна як міжгрупова взаємодія». Визначте модератора дискусії в навчальній групі. Окресліть коло актуальних питань психології російсько-української війни. Зверніться до історичних прикладів визнання колективної провини у війні, актів їх компенсації та викорінення ідеології нерівності в міжгруповій взаємодії.

Лекція 10. Міграція, спричинена війною, і міжгрупова взаємодія

Питання:

1. Інгрупи і аутгрупи мігрантів. Взаємодія мігрантів з мешканцями країни, яка приймає.
2. Внутрішня міграція. Соціально-психологічна адаптація. Взаємодія зі спільнотою, яка приймає.
3. Переживання мігрантами психотравми вимушеного переїзду і стресу адаптації. Засоби їх додання.
4. Психологія дому, туга за Батьківщиною, переживання ностальгії.

Питання для самоконтролю:

1. Опишіть типові моделі інгрупової і аутгрупової взаємодії мігрантів.
2. Опишіть особливості проживання травми мігрантом.
3. Наведіть приклади територіальних вимірів міжгрупової взаємодії внутрішніх мігрантів.

Література: 15, 24, 31, 34, 39, 64, 67, 85, 89, 90, 98, 103, 107, 112

Лекція 11. Соціально-психологічний добробут, психічне здоров'я і міжгрупова взаємодія в умовах війни

Питання:

1. Соціально-психологічний добробут і психічне здоров'я: соціально-економічні показники, гендерні відмінності та вікова специфіка.
2. Упередження і стереотипи міжгрупової взаємодії в детермінації соціально-психологічного добробуту та психічного здоров'я людини.
3. Міжгрупові і соціальні конфлікти, війна і геноцид: короткотривалі і довготривалі впливи на соціально-психологічний добробут та психічне здоров'я соціального індивіда.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Розробіть концептуальну модель розвитку соціально-психологічного добробуту в родинних внутрішньо переміщених осіб.

Питання для самоконтролю:

1. Як соціальне середовище визначає особливості переживання людиною соціально-психологічного добробуту і психічного здоров'я?
2. У чому різниця, а в чому подібність соціального і міжгрупового конфлікту?
3. Як міжгрупові/соціальні конфлікти визначають семантичний контент понять «соціально-психологічний добробут» і «психічне здоров'я»?

Література: 27, 39, 79

Семінарське заняття 14. Конфлікти, війни і соціально-психологічний добробут

Питання:

1. Вплив конфліктів на міжгрупову взаємодію.
2. Війна і психічне здоров'я: чинники напруженості взаємодії.
3. Атрибуції відповідальності і вини в міжгруповій комунікації під час війни.
4. Стигматизація в умовах війни.
5. Соціально-психологічна допомога в складних соціальних ситуаціях як засіб долання комунікативних бар'єрів міжгрупової взаємодії.

Підготовчі питання:

1. Проаналізуйте стан власного психічного здоров'я та опишіть його вплив на вашу взаємодію з представниками інших соціальних груп (за статтю, віком, професією, соціальним станом, місцем перебування тощо).
2. Поміркуйте над питанням взаємодії суспільства і осіб, що мають психопатологію. Яким чином війна примусила по-новому поглянути на це питання?
3. Обґрунтуйте роль міжгрупової комунікації в збереженні соціально-психологічного добробуту людини.

Лекція 12. Специфіка і технології психосоціальної підтримки під час війни

Питання:

1. Психосоціальна підтримка як технологія надання допомоги в умовах війни і в повоєнний час.
2. Особливості застосування технології психосоціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.
3. Надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу.
4. Технологія роботи з родинами військових.
5. Надання підтримки ветеранам і демобілізованим.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Втрати війни: специфіка психосоціальної підтримки.
2. Особливості роботи з дітьми, що постраждали внаслідок війни.

3. Використовуючи здобуті знання й отримані на заняттях цього спецкурсу навички та самостійно організовуючи роботу в мікрогрупах своєї навчальної групи, опануйте методи першої психологічної допомоги суб'єктам освітнього середовища за рекомендаціями МОН України.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте специфіку психосоціальної підтримки під час війни.
2. Наведіть приклади подій, які є потенційно травматичними для різних груп населення.
3. Як надається перша психологічна допомога в травматичних ситуаціях?
4. Вразливі групи населення під час війни: охарактеризуйте особливості технологій надання підтримки.

Література: 2, 7, 13, 14, 22, 41, 45, 46, 48, 53, 55, 58, 65, 69

Семінарське заняття 15. Психосоціальна підтримка вразливих груп населення в умовах війни

Питання:

1. Алгоритм роботи з внутрішньо переміщеними особами.
2. Техніки роботи з родинами військовослужбовців.
3. Групова підтримка жінок, які чекають чоловіків з війни.
4. Соціально-психологічна допомога особам і родинам, які зазнали втрат війни, рідним і близьким зниклих безвісти.
5. Особливості надання психосоціальної допомоги особам з інвалідністю.
6. Перша психологічна допомога як важливий складник підтримки учасників освітнього процесу.

Підготовчі питання:

1. Поміркуйте над тим, як громада може підтримати вразливі групи населення під час війни.
2. Перерахуйте стани людини, за яких надається перша психологічна допомога.
3. Ознайомтеся з нормативами надання першої психологічної допомоги представниками Товариства Червоного Хреста України та визначте алгоритми надання такої допомоги учасникам освітнього процесу.

Практичне заняття 2. Ресурс групи в психосоціальній підтримці під час війни

Питання:

1. Техніки стабілізації психологічних станів членів групи та фасилітація інгрупової і аутгрупової взаємодії.
2. Ресурс групи в психологічному відновленні людини після травм війни.

Практичне заняття 3. Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу

Питання:

1. Безпечне інгрупове середовище як умова надання психологічної експрес-допомоги.

2. Групова сензитивність до емоційних станів членів групи. Опанування членами групи навичок розпізнавання експресивних і депресивних станів.
3. Алгоритм дії під час надання першої психологічної допомоги.
4. Групова підтримка учасників освітнього процесу в наданні психологічної допомоги.
5. Командна робота в екстремальних умовах взаємодії в освітньому середовищі.

Модуль 4

Гармонізація міжгрупових відносин у повоєнний час

Лекція 13. Спільний вчинок суб'єктів міжгрупової взаємодії з консолідації української політичної нації

Питання:

1. Творення образу майбутнього України на основі цінностей і смислів.
2. Сутність і властивості образу майбутнього в умовах війни.
3. Державна і національна ідеї в міжгруповій взаємодії повоєнного часу.
4. Майбутнє сузір'я цінностей українського суспільства як основа консолідації етнокультурних груп.
5. Спільний вчинок суб'єктів етнокультурних груп на основі міфотворчості.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Як концепція групового поля пояснює специфіку міжгрупової взаємодії в проєктуванні образу майбутнього?
2. Наведіть приклади сприйняття історії як усвідомлення цінностей і творчого розкриття смислу подій для майбутнього.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть конкретні приклади гармонізації міжгрупових відносин на основі образу майбутнього нації.
2. Історична пам'ять і образ майбутнього соціальної групи: як вони пов'язані?

Література: 6, 8, 56, 57

Практичне заняття 4. Міфодрама історичного досвіду в гармонізації міжгрупової взаємодії в повоєнний час

Питання:

1. Переживання і катарсис у процесі психоісторичної реконструкції історичного досвіду міжгрупової взаємодії.
2. Техніки міфодрами історичного досвіду та особливості їх практичного використання для гармонізації міжгрупової взаємодії.
3. Опрацювання культурно-історичних смислів міжгрупової взаємодії методом міфодрами історичного досвіду.

Лекція 14. Конфлікт у міжгруповій взаємодії

Питання:

1. Класичні теорії конфліктної міжгрупової взаємодії.
2. Причини міжгрупових конфліктів і непорозумінь, алгоритми додання.
3. Міжгрупові вибачення як шлях розв'язання конфліктів.
4. Налагодження міжгрупового контакту як передумова безконфліктної взаємодії.

Тематика для самостійного опрацювання:

Напишіть есе на тему «Дослідження конфліктної ситуації міжгрупової взаємодії» (у якій виявилися непорозуміння, протистояння, ворожість).

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте основні причини міжгрупових конфліктів і непорозумінь.
2. Міжгрупові вибачення: поясніть поняття.
3. Налагодження контакту в міжгруповій взаємодії: перелічіть передумови, етапи, чинники успішності та обмеження гармонізації відносин між групами.

Література: 12, 16, 21, 38, 47, 73, 75, 76, 80, 81, 94, 99, 106

Практичне заняття 5. Фасилітативний діалог у конфліктних ситуаціях взаємодії

Питання:

1. Сприяння фасилітатора успішній інгруповій і аутгруповій комунікації.
2. Практичні кейси фасилітації конфліктної міжгрупової взаємодії:
 - а) ворожість,
 - б) протистояння,
 - в) уникнення взаємодії.

Лекція 15. Використання методів дії в розв'язанні міжгрупових конфліктів

Питання:

1. Реалізація принципу переживання в роботі з патогенними почуттями.
2. Що таке окультурювання травми і для чого воно потрібно.
3. Особливості методів дії.
4. Соціодрама як ефективний засіб додання міжгрупових конфліктів.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Як ви реалізуєте принцип переживання у власному досвіді, зокрема для подолання стресу війни.
2. Наведіть приклади, коли театральна дія допомагала вам упоратися з травматичним чи конфліктним досвідом.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть відомі вам види методів дії.
2. Наведіть конкретні приклади окультурювання травми засобами мистецтва, зокрема драматичного.
3. Виділіть спільні риси і відмінності психодрами та соціодрами.

Література: 11, 27, 30, 33, 50, 78, 96, 104, 105, 111

Практичне заняття 6. Розв'язання міжгрупових конфліктів методами дії

Питання:

1. Психологічна робота з переживаннями в повсякденному і професійному спілкуванні та в міжгруповій взаємодії.
2. Основні техніки методів дії та їх застосування.
3. Суспільно-політичні і культурно-історичні теми, які можна ефективно опрацьовувати методом соціодрами.
4. Наведіть конкретні історичні приклади окультурювання травми засобами мистецтва, зокрема драматичного.
5. Спільні риси і відмінності психодрами та соціодрами.

Лекція 16. Здоров'язберігаюче середовище в громадах

Питання:

1. Здоров'язберігаюче середовище: визначення поняття.
2. Роль громади у створенні здоров'язберігаючого середовища.
3. Психосоціальні заходи в громаді, спрямовані на зміцнення психологічного добробуту і психічного здоров'я її членів.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Опишіть модель ефективної комунікації в системі «людина-родина-громада» у процесах переживання людиною соціально-психологічного добробуту.
2. Розробіть рекомендації щодо програми заходів зі збереження психічного здоров'я та соціально-психологічного добробуту в громаді.

Питання для самоконтролю:

Чим визначається ефективність впливу заходів громади на психічне здоров'я та соціально-психологічний добробут її членів?

Література: 27.

Семінарське заняття 16. Міжгрупова взаємодія в громадах у забезпеченні соціально-психологічного добробуту

Питання:

1. Соціально-психологічний добробут громади.
2. Заходи з гармонізації міжгрупової взаємодії в громадах.
3. Групова ідентичність та виразна помітність громади в забезпеченні соціально-психологічного добробуту її членів.

Підготовчі питання:

1. Як формується ідентичність членів громади і як це впливає на відчуття ними психологічного добробуту?
2. Які механізми міжгрупової взаємодії беруть участь у формуванні ідентичності громади?
3. Наведіть показники соціально-психологічного добробуту громади. Які заходи на рівні громади позитивно вплинуть на ці показники? Як позначиться на них гармонізація міжгрупової взаємодії в соціальному середовищі громади?

Лекція 17. Соціально-психологічний супровід учасників освітнього процесу в складних умовах міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Складні умови міжгрупової взаємодії в повоєнний час.
2. Гармонізація взаємодії учасників освітнього процесу: соціально-психологічний супровід.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Складіть для закладу освіти програму протидії булінгу як наслідку ворожих інформаційних атак на українську ідентичність.

Питання для самоконтролю:

1. Які соціальні групи є учасниками освітнього процесу? Яка їхня роль у гармонізації міжгрупової взаємодії в закладі освіти?
2. У чому специфіка підготовки психологів до роботи в складних умовах взаємодії учасників освітнього процесу?

Література: 20, 21, 42, 43, 44, 46, 51, 52, 54, 71, 83

Семінарське заняття 17. Гармонізація взаємодії в освітньому середовищі

Питання:

1. Психологічний супровід учасників освітнього процесу в складних умовах взаємодії.
2. Урахування в роботі шкільного психолога особливостей групового реагування на потенційно травматичні події.
3. Команда реагування на кризові умови взаємодії в закладі освіти.

Підготовчі питання:

1. Поміркуйте над тим, які типові складнощі міжгрупової взаємодії в освітньому середовищі можуть виникати в повоєнний час.
2. Чи є булінг феноменом міжгрупової взаємодії?

Лекція 18. Здоров'я-орієнтоване освітнє середовище

Питання:

1. Що таке здоров'я-орієнтоване освітнє середовище?
2. Принципи побудови здоров'я-орієнтованого освітнього середовища.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть характеристики здоров'я-орієнтованого освітнього середовища.
2. Які складники здоров'я-орієнтованого освітнього середовища?

Література: 27

Семінарське заняття 18. Здоров'я-орієнтоване освітнє середовище: як його створити в закладі освіти

1. Створення здоров'я-орієнтованого середовища – спільна мета учасників освітнього процесу.
2. Здоров'я-орієнтоване освітнє середовища в доланні травм війни.

Підготовчі питання:

Розробіть стисле соціально-психологічне обґрунтування проєкту зі створення здоров'я-орієнтованого середовища в закладі освіти.

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальні досягнення здобувачів спецкурсу оцінюються за модульно-рейтинговою системою. Самостійна робота магістрів передбачає підготовку по одній презентації (PowerPoint) за кожним із чотирьох змістових модулів за тематикою самостійного опрацювання. Кожна з презентацій оцінюється окремо.

Навчальна група самостійно готує сценарій дискусій на семінарських заняттях №2 і №4, обирає модератора дискусії та розподіляє ролі серед членів групи для презентації дискусії на семінарському занятті. Іспит та захист курсової роботи є підсумковим контролем знань.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного і підсумкового контролю

<i>Тип активності</i>	<i>Оцінювання</i>
Відвідування лекцій	18 балів (18 занять по 1 балу за кожне)
Робота на семінарських заняттях (доповіді і виступи тощо; на семінарських заняттях №6 і №13 студент отримує 1 бал за присутність)	18 балів (18 занять по 1 балу за кожне)
Активність на практичних заняттях (відповіді на запитання лектора, виконання вправ тощо – 1 бал).	6 балів (6 занять по 1 балу за кожне)
Підготовка та участь у дискусії (семінарські заняття №6 і №13)	10 балів (2 дискусії, оцінка за активність під час дискусії від 1 до 5 балів). Усі учасники дискусії отримують однакову оцінку) + додатково 10 балів модератору дискусії. Якщо учасник дискусії не бере в ній участь (мовчить, відсиджується), то група сама вирішує, чи сприятиме вона груповій феноменології «безквиткового проїзду».
Самостійна робота	20 балів (4 презентації по 5 балів за кожну); 5 балів – здобувач/ка логічно і системно розкрив/ла тематику; представлено основні першоджерела, на які спирається презентація; 4 бали – здобувач/ка загалом правильно розкриває сутність питання, утім може припускатися незначних помилок; представлено першоджерела, на які спирається презентація; 3 бали – здобувач/ка частково розкриває тематику, у презентації не наведено посилань на провідні

	<p>дослідження з тематики;</p> <p>2 бали – здобувач/ка поверхово і формально представив/ла обрану тематику; посилання на першоджерела застарілі і не відповідають актуальним суспільним запитам;</p> <p>1 бал – тематику представлено поверхово, немає посилань на першоджерела або ж вони частково дотичні до тематики</p>
<p>Курсова робота</p>	<p>18 балів (10 балів за текст курсової, 8 балів – презентація і захист роботи):</p> <p>Оцінювання тексту курсової:</p> <p>10 балів – дотримання всіх вимог щодо написання та оформлення роботи, у роботі наведено результати опрацювання наукових джерел з етичним поданням інформації, представлено авторські напрацювання та результати;</p> <p>9 балів – дотримання всіх вимог щодо написання та оформлення роботи, у роботі наведено результати опрацювання основних наукових джерел за темою курсової з етичним поданням інформації;</p> <p>8 балів – дотримання всіх вимог щодо написання та оформлення роботи, у роботі наведено результати опрацювання наукових джерел з етичним поданням інформації;</p> <p>7 балів – роботу виконано з урахуванням усіх вимог, але бракує науково обґрунтованих висновків автора;</p> <p>6 балів – роботу виконано з урахуванням усіх вимог, але бракує науково обґрунтованих висновків автора; дослідження має несуттєві помилки чи неузгодженості;</p> <p>5 балів – тема роботи розкрита частково, хоча має цікаві авторські узагальнення; у роботі наведено результати опрацювання наукових джерел з етичним поданням інформації;</p> <p>4 бали – у тексті роботи не висвітлено всі завдання; текст складається на 30 % із цитувань текстів першоджерел;</p> <p>3 бали – текст роботи складається на 30 і більше відсотків із цитувань текстів першоджерел;</p> <p>2 бали – текст роботи складається на 30 і більше відсотків із цитувань текстів першоджерел; робота має суттєві неузгодженості в поданні інформації;</p>

	<p>1 бал – текст роботи складається на 30 і більше відсотків із цитувань текстів першоджерел; першоджерела не завжди відповідають темі курсової роботи.</p> <p>Оцінювання презентації і захисту курсової:</p> <p>8 балів – презентація чітко і стисло демонструє мету, завдання, соціальну значущість, основні гіпотези, показники, висновки та обмеження курсового дослідження; здобувач чітко і змістовно відповідає на запитання;</p> <p>7 балів – презентація чітко і стисло демонструє мету, завдання, соціальну значущість, основні гіпотези, показники, висновки та обмеження курсового дослідження; здобувач не завжди чітко і змістовно відповідає на запитання;</p> <p>6 балів – презентація чітко і стисло демонструє мету, завдання, соціальну значущість, основні гіпотези, показники, висновки та обмеження дослідження; здобувач частково відповідає на запитання;</p> <p>5 балів – презентація містить забагато зайвого тексту, не виділяє головні структурні складники курсової; але здобувач чітко і змістовно відповідає на запитання;</p> <p>4 бали – презентація не охоплює всі складники курсового дослідження, здобувач відповідає на всі запитання, але іноді плутається у відповідях;</p> <p>3 бали – презентація не охоплює всі складники курсового дослідження; здобувач здебільшого відповідає на запитання;</p> <p>2 бали – презентація не охоплює всі складники курсового дослідження; здобувач здебільшого не відповідає на запитання;</p> <p>1 бал – презентація не охоплює всі складники курсового дослідження; здобувач не відповідає на запитання.</p>
Іспит	10 балів
РАЗОМ:	100 балів (+20 можливих додаткових балів модераторам дискусій)

Набрані бали переводять у національну систему оцінювання знань.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА СПЕЦКУРСУ для аспірантів закладів вищої освіти психологічного та педагогічного профілів

ОПИС ПРЕДМЕТА СПЕЦКУРСУ

Програма містить теоретичний і практичний складники навчання аспірантів закладів вищої освіти психологічного та педагогічного профілів.

Теоретичний складник Програми спрямований на висвітлення проблематики міжгрупової взаємодії в умовах війни і миру з урахуванням історичних і територіальних вимірів такої взаємодії.

Практичний складник покликаний забезпечити слухачів інструментарієм для розв'язання міжгрупових конфліктів методами дії.

Самостійна робота містить завдання на поглиблення теоретичних знань за тематикою Програми і передбачає використання здобутих знань у практичній діяльності.

Програма складається з трьох модулів: двох змістових і підсумкового контролю.

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика спецкурсу	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки», 01 «Освіта / Педагогіка»	Дисципліна вільного вибору	
Модулів – 3	Напрямок підготовки – 053 «Психологія»; 011 «Освітні, педагогічні науки»	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		1-й (орієнтовно)	
		Семестр	
		2-й (орієнтовно)	
Загальна кількість годин – 60	освітньо-кваліфікаційний рівень: освітньо-науковий - доктор філософії	Лекції	
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2, самостійної роботи – 4		8	8
		Семінари	
		8	8
		Практичні заняття	
		2	2
		Самостійна робота	
		36	36
		Модульний контроль – 4	
Підсумковий контроль – 2			
Вид контролю: публічна презентація результатів самостійної роботи за двома змістовими модулями, іспит			

Спецкурс «Психологія міжгрупової взаємодії» є курсом за вибором для здобувачів освітньо-наукового рівня системи вищої освіти. Загальний обсяг спецкурсу – 60 годин (2 кредити ЄКТС), з яких 8 годин відводиться на лекційні заняття, 8 годин – на семінарські заняття, 2 години – на практичну роботу, 36 годин – на самостійну роботу, 4 години – на модульний контроль (публічна презентація результатів самостійної роботи), 2 години – на іспит.

Система контролю та оцінювання. Протягом періоду вивчення спецкурсу оцінюються: відвідування лекцій, доповіді та відповіді аспірантів на семінарських і практичних заняттях, результати самостійної роботи за модулями, їхня публічна презентація в навчальній групі (поточний контроль). Завершальним етапом є складання іспиту (підсумковий контроль).

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ мод	Теми модулів	Лекції	Семінари/практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль	Іспит	Загалом годин
1	Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання	2	4	9	2	-	17
2	Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії в умовах війни та миру	6	4/2	27	2	-	41
3	Підсумковий контроль	-	-	-	-	2	2
Усього годин		8	8/2	36	4	2	60

ТЕМАТИКА КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ»

Змістовий модуль	Лекції	Семінарські	Практичні
1. Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання	1. Психологічні механізми і динаміка міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.)	1. Ризики та виклики міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.) 2. Етика міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.)	-
2. Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії в умовах війни і миру	2. Поняття історичних і територіальних вимірів взаємодії (Чорна Л. Г.) 3. Колективні травми в міжгруповій взаємодії (Горностай П. П.) 4. Групові стереотипи та упередження, війна і геноцид (Чорна Л. Г.)	3. Територіальна ідентичність як складник міжгрупової взаємодії (Плетка О. Т.) 4. Дискусія «Російсько-українська війна як міжгрупова взаємодія» (Чорна Л. Г.)	1. Розв'язання міжгрупових конфліктів методами дії. Гармонізація міжгрупової взаємодії (Горностай П. П.)

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ, СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Модуль 1

Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання

Лекція 1. Психологічні механізми і динаміка міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Механізми міжгрупової взаємодії: що насправді відбувається.
2. «Свій-чужий»: як самовизначитися.
3. Ієрархія механізмів міжгрупової взаємодії.
4. Аутгрупові настановлення: об'єктивація чи суб'єктивація?
5. Динаміка міжгрупової взаємодії: ідентифікаційні процеси, конфлікти, розмежування, диференціація, порозуміння і баланс інтересів.
6. Побудова довірчих стосунків у міжгруповій взаємодії.

Тематика для самостійного опрацювання: Дайте відповідь на запитання, опишіть наведені групові процеси та явища:

1. Великі і малі, умовні, реальні та уявні групи. Опишіть соціальні простори взаємодії груп.
2. Чи можна тест поведінки особистості в конфліктній ситуації (Thomas-Kilmann conflict MODE instrument, 1974) адаптувати до визначення особливостей групової взаємодії? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Дискусії і сварки серед «своїх»: чому ж таки сварка?
4. Експериментальні дослідження належності до мінімальних груп і дискримінації (Н. Tajfel): що робить їх класичними і через 50 років?
5. «Нульова» ідентичність членів групи: до чого це призводить?
6. Ізоляція і депривація групи: у чому різниця?
7. Групи-сусіди і як вони борються за власну ідентичність. Згадайте З. Фрейда.
8. «Чорні вівці», остракізм і загроза вигнання з групи.
9. Групова та індивідуальна афіліація: у чому різниця?
10. Групова відкритість і групова референтність: конструктивна феноменологія міжгрупової взаємодії.
11. Системна вразливість у міжгруповій взаємодії: у чому суть феномену?

Література: 7, 21, 25, 26-29, 32, 36, 37, 61, 63, 66, 68, 70, 86, 91, 95, 100, 101, 108

Семінарське заняття 1. Ризики і виклики міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Внутрішньогрупова відповідальність і дискримінація груп.

2. Дискримінаційна поведінка: самосуди, лінчування, булінг у міжгруповій взаємодії.
3. Фанатизм, ксенофобія, екстремальний етноцентризм: долання загроз невизначеності та набуття групою впливовості.
4. Колективна травма, війна, геноцид і знову колективна травма: що причина, а що наслідок?
5. Як запобігти негативним соціальним явищам у міжгруповій взаємодії?
6. Як досягти справедливості і гармонії в міжгруповій взаємодії?

Семінарське заняття 2. Етика міжгрупової взаємодії

Дискусія в навчальній групі на тему «Етика міжгрупової взаємодії: як втриматися від спокуси підвищити власну самооцінку за рахунок представників аутгрупи та перекласти на неї відповідальність за негаразди інгрупи?».

Підготовче завдання: Підготуйтеся до дискусії на тему «Етика міжгрупової взаємодії: як втриматися від спокуси підвищити власну самооцінку за рахунок представників аутгрупи та перекласти на неї відповідальність за негаразди інгрупи?».

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть види соціальних груп.
2. Міжгрупова взаємодія – це... (продовжити).
3. Наведіть відомі вам приклади міжгрупової взаємодії.
4. Які ви знаєте механізми міжгрупової взаємодії?
5. Що таке об'єктивізація в міжгруповій взаємодії?
6. Охарактеризуйте динаміку міжгрупової взаємодії.
7. Як відбувається розвиток і стагнація міжгрупової взаємодії?
8. Визначте особливості сприймання інгрупи і аутгрупи.
9. Як пов'язані, на вашу думку, груповий егоїзм і стигматизація?
10. Наведіть кілька прикладів міжгрупової взаємодії, які можна було б охарактеризувати як ризики її негативного розвитку та виклики для розвитку гармонійних відносин.

Модуль 2

Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії в умовах війни і миру

Лекція 2. Поняття історичних і територіальних вимірів взаємодії

Питання:

1. Час і простір як характеристики соціальної взаємодії: об'єктивний і суб'єктивний виміри.
2. Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії: визначення і соціальні репрезентації.

3. Як трансформується міжгрупова взаємодія в історичному і територіальному вимірах?

Тематика для самостійного опрацювання

1. Ідентичність групи: історія групи та самоусвідомлення ідентичності. Колективна та історична пам'ять групи.
2. Історичні завдання конфліктів соціальних груп.
3. Геополітичні процеси як міжгрупова взаємодія: демократичні і авторитарні держави, закриті і відкриті суспільства.
4. Гіпотеза Марлі та її підтвердження: психологічні дослідження.
5. Психологічна феноменологія територіальної ідентичності великих і малих соціальних груп.
6. Особливості мапування території як засіб домінування в міжгруповій взаємодії.
7. Роль територіальних переміщень і змішувань, обмежень етнічних та інших соціальних груп в утвердженні владно-підвладних відносин в авторитарній державі.
8. Конструювання міжнаціональних відносин у СРСР: психологічний аспект.
9. Трайбалізм, кастовість, родинно-територіальна ідентичність. Розбудова довіри в суспільстві.

Питання для самоконтролю:

1. Виміри в соціальній взаємодії. Інтерпретуйте поняття.
2. Що таке соціальні репрезентації міжгрупової взаємодії?
3. Поясніть історичні зміни і територіальні відмінності в процесах міжгрупової взаємодії.
4. Від чого залежить узгодження конфліктних позицій носіїв історичної пам'яті ?
5. Дайте визначення територіальної ідентичності.
6. Охарактеризуйте соціально-психологічний конструкт «свій-чужий».
7. Чи змінилося визначення взаємодії «свій-чужий» за час війни для українців?

Література: 1, 3, 4, 8, 10, 17, 18, 25, 23, 27, 29, 59, 60, 62, 72, 77, 82, 84, 87, 88, 93, 96, 97, 102,

Семінарське заняття 3. Територіальна ідентичність як складник міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Психологічний простір людини, групи, країни.
2. Поняття психологічних меж у контексті простору міжгрупової взаємодії.
3. Особливості міжгрупової взаємодії в умовах конфлікту за територію.
4. Стратегії збереження гармонійного соціально-психологічного простору взаємодії в умовах війни.

Лекція 3. Колективні травми в міжгруповій взаємодії

Питання:

1. Що таке колективна травма?
2. Особливості колективної травми війни.
3. Як розвивається колективна травма?
4. Від чого залежить тяжкість колективної травматизації?

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Проаналізуйте: які ознаки колективної травми війни ви спостерігали на собі.
2. Територіальна ідентичність, історична пам'ять і колективна травматизація: який між ними зв'язок?
3. Які психологічні принципи міжгрупової взаємодії покладено в основу зцілення від негативних наслідків історичних травм ?

Питання для самоконтролю:

1. Які історичні травми пережили українці?
2. Як розвивається і проявляється колективна травматизація?

Література: 5, 6, 8, 9, 27-29, 49, 92

Лекція 4. Групові стереотипи та упередження, війна і геноцид

Питання:

1. Стереотипи та упередження: комфортність інтерпретації поведінки інших і спокуси легкого способу підвищення самооцінки.
2. Від словесних упереджень до практик дискримінації: як це відбувається.
3. Групові феномени тривожності і відчуття загроз. Види загроз для групи.
4. Війна як вияв екстремальних міжгрупових відносин.
5. Соціальна група в змаганні за ресурси та власну оцінку вищості засобами війни.
6. Геноцид: фізичне, моральне, культурне, психологічне та інші форми знищення однієї групи іншою.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Нездорова групова динаміка і групові захисні механізми.
2. Поляризація та агресія в міжгруповій взаємодії. Форми вияву екстремальної міжгрупової взаємодії.
3. Основні теорії конфліктної міжгрупової взаємодії.
4. Причини міжгрупових конфліктів і непорозумінь, алгоритми додання.
5. Війна як чинник змін ідентичності членів соціальних груп.
6. Єдність і конформізм групи, яка захищається від воєнної агресії.
7. Гібридна війна: як викликати штучне протистояння в групі-мішені.
8. Атрибуції в кризовій взаємодії груп.
9. Ідентифікаційно-конфронтаційні процеси міжгрупової взаємодії під час війни.

10. Колаборація з ворогом як маркер несформованості групової ідентичності.
11. Внутрішня і зовнішня міграція. Інгрупи і аутгрупи мігрантів. Взаємодія мігрантів зі спільнотою, яка приймає.
12. Фасилітація міжгрупової взаємодії: стратегії, тактики, техніки.
13. Техніки міфодрами історичного досвіду та особливості їх практичного використання для гармонізації міжгрупової взаємодії.
14. Налагодження міжгрупового контакту як передумова безконфліктної взаємодії.
15. Соціодрама як ефективний засіб долання міжгрупових конфліктів.

Питання для самоконтролю:

1. Як нам допомагають взаємодіяти групові стереотипи?
2. Наведіть приклади відомих вам практик дискримінації в міжгруповій взаємодії?
3. Як соціальні групи компенсують тривожність і відчуття загрози для власної ідентичності?
4. Чи можна вважати війну намаганням великої соціальної групи розв'язати свої внутрішні проблеми функціонування? Обґрунтуйте відповідь.
5. Перерахуйте основні причини міжгрупових конфліктів і непорозумінь.
6. Групова ідентичність та ідентичність групи: у чому різниця і як вони виявляються у взаємодії груп під час війни?
7. Наведіть приклади потенційних складнощів міжгрупової взаємодії в повоєнний час.
8. Як саме виявляється ресурс групи у відновленні людини після травм війни?
9. Міжгрупові вибачення: поясніть поняття. У чому виявляються ризики продовження конфлікту між групами в разі застосування практики міжгрупових вибачень?
10. Налагодження контакту в міжгруповій взаємодії: перелічіть передумови, етапи, чинники успішності та обмеження гармонізації відносин між групами.
11. Як саме історична пам'ять зумовлює образ майбутнього соціальної групи?
12. Назвіть відомі вам види методів дії.
13. Наведіть конкретні приклади окультурювання травми засобами мистецтва, зокрема драматичного.
14. Виділіть спільні риси і відмінності психодрами та соціодрами.
15. Які заходи можна запропонувати для гармонізації міжгрупових відносин у громадах?

Література: 3, 11, 19, 25, 27, 30, 33, 35, 50, 61, 68, 70, 74, 75, 78, 86, 96, 100, 101, 104, 105, 109, 110, 111

Семінарське заняття 4. Російсько-українська війна як міжгрупова взаємодія. Дискусія

Питання для обговорення: Псевдоміф «русский мир» у підготовці війни. Заперечення групових цінностей і розмивання символічних меж національно-територіальної ідентичності українців, формування квазінової ідентичності у мешканців окупованих територій – мішені інформаційно-психологічних операцій росіян під час війни. «Хороші росіяни»: для кого? Сенси, які вбачають росіяни і українці в понятті «хороший росіянин». Символічні і територіальні межі взаємодії між українцями і росіянами. Міжгрупова взаємодія в українському і російському суспільствах під час війни. Війна ідентичностей, атрибуції вини та відповідальності, розмежування і поляризація, посилення соціальної категоризації. Інформаційні ворожі атаки на соціальні зв'язки між українцями. Соціальна мобільність груп, розбудова соціального капіталу, волонтерство серед українців. Національно-територіальна ідентичність і морально-психологічний стан українців. Колективна вина групи-агресора. Чи можливе прощення? Чи можливий діалог з росіянами після війни?

Підготовче завдання: Підготуйтеся до дискусії на тему «Російсько-українська війна як міжгрупова взаємодія». Визначте модератора дискусії в навчальній групі. Окресліть коло актуальних питань психології російсько-української війни. Зверніться до історичних прикладів визнання колективної провини у війні, актів їх компенсації та викорінення ідеології нерівності в міжгруповій взаємодії.

Практичне заняття 1. Розв'язання міжгрупових конфліктів методами дії. Гармонізація міжгрупової взаємодії.

Питання:

1. Психологічна робота з переживаннями в повсякденному і професійному спілкуванні та в міжгруповій взаємодії.
2. Основні техніки методів дії та їх застосування.
3. Суспільно-політичні та культурно-історичні теми, які можна ефективно опрацювати методом соціодрами.
4. Наведіть конкретні історичні приклади окультурювання травми засобами мистецтва, зокрема драматичного.
5. Спільні риси і відмінності психодрами та соціодрами.

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

Навчальні досягнення здобувачів курсу оцінюють за модульно-рейтинговою системою. Самостійна робота здобувачів передбачає підготовку двох презентацій (PowerPoint) за першим змістовим модулем і п'яти презентацій за другим змістовим модулем за тематикою для самостійного опрацювання. Кожну з презентацій оцінюють окремо. За результатами самостійної роботи окремо за двома змістовими модулями аспіранти готують на вибір публічні захисти однієї зі своїх презентацій (модульний контроль).

Навчальна група самостійно готує сценарій дискусій на семінарських заняттях №2 і №4, обирає модератора дискусії та розподіляє ролі серед членів групи для презентації дискусії на семінарському занятті. Іспит є підсумковим контролем знань.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного і підсумкового контролю

<i>Тип активності</i>	<i>Оцінювання</i>
Відвідування лекцій	4 бали (4 заняття по 1 балу за кожне)
Робота на семінарських заняттях (доповіді і виступи), крім семінарських занять №2 і №4	4 бали (2 заняття по 2 бали за кожне)
Активність на практичних заняттях (відповіді на запитання лектора, участь у дискусії, виконання вправ тощо – 1 бал)	1 бал (1 заняття – 1 бал)
Підготовка та участь у дискусії (семінарські заняття №2 і №4)	10 балів (2 дискусії, оцінювання за активність під час дискусії від 1 до 5 балів). Усі учасники дискусії отримують однакову оцінку) + додатково 10 балів модератору дискусії. Якщо учасник дискусії не бере в ній участь (мовчить, відсиджується), то група сама вирішує, чи сприятиме вона груповій феноменології «безквиткового проїзду»
Самостійна робота	<p>35 балів (7 презентацій по 5 балів);</p> <p>5 балів – аспірант/ка логічно і системно розкрив/ла тематику; представлено основні першоджерела, на які спирається презентація;</p> <p>4 бали – аспірант/ка загалом правильно розкриває сутність питання, утім може припускатися незначних помилок; представлено першоджерела, на які спирається презентація;</p> <p>3 бали – аспірант/ка частково розкриває тематику, у презентації немає посилань на провідні дослідження з тематики;</p> <p>2 бали – аспірант/ка поверхово і формально представив/ла обрану тематику; посилання на першоджерела застарілі і не відповідають актуальним суспільним запитам;</p> <p>1 бал – тематику представлено</p>

	поверхово, немає посилань на першоджерела або ж вони лише частково стосуються тематики
Модульний контроль	<p>20 балів (2 захисти презентацій по 10 балів).</p> <p>Оцінювання публічного захисту презентації:</p> <p>9-10 балів – обрана тема викликала інтерес та запитання в інших аспірантів навчальної групи, її розкриття характеризується новизною; аспірант/ка чітко і змістовно відповідає на запитання;</p> <p>7-8 балів – обрана тема викликала інтерес та запитання в інших аспірантів навчальної групи, її розкриття характеризується новизною, але аспірант/ка не завжди чітко і змістовно відповідає на запитання;</p> <p>5-6 балів – стандартний погляд на обрану тему не викликав особливого інтересу та запитань в інших аспірантів навчальної групи, але аспірант/ка аргументовано і несуперечливо відповідає на запитання;</p> <p>3-4 бали – стандартний погляд на обрану тему не викликав особливого інтересу та запитань в інших аспірантів навчальної групи, здобувач частково і суперечливо відповідає на запитання;</p> <p>1-2 бали – поверхове/суперечливе представлення теми викликало в інших аспірантів навчальної групи багато запитань, на які не було дано відповідей.</p>
Іспит	30 балів
РАЗОМ:	100 балів (+20 можливих додаткових балів модераторам дискусій)

Набрані бали переводять у національну систему оцінювання знань.

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА СПЕЦКУРСУ для слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти

Програми складається з теоретичного і практичного складників навчання слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти та інших форм підвищення кваліфікації психологів, соціальних педагогів, фахівців у сфері освіти.

Теоретичний складник Програми спрямований на висвітлення проблематики міжгрупової взаємодії в умовах війни й повоєнного часу з урахуванням історичних і територіальних вимірів такої взаємодії, а також організації соціально-психологічного супроводу вразливих груп населення.

Практичний складник покликаний забезпечити слухачів інструментарієм для психологічних інтервенцій в умовах роботи з групами у воєнний і повоєнний час. Практичні завдання слухачі виконують під час практичних занять, передбачених навчально-тематичним планом Програми.

Самостійна робота передбачає виконання завдань, спрямованих на поглиблення теоретичних знань за тематикою Програми, і використання здобутих знань у практичній діяльності.

Програма складається з п'яти модулів: чотирьох змістових та одного підсумкового – сертифікації.

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика спецкурсу	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2,3	Галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»; 01 «Освіта / Педагогіка»; 23 «Соціальна робота»	Дисципліна вільного вибору	
	Напрямок підготовки – 053 «Психологія»; 011 «Освітні, педагогічні науки»; 231 «Соціальна робота»		
Загальна кількість годин – 70	освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
Кількість тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4, самостійної роботи – 7		8	8
		Семінари	
		10	10
		Практичні заняття	
		6	6
Самостійна робота			
42	42		
	Підсумковий контроль – 4; вид контролю: публічна презентація результатів самостійної роботи під час заліку		

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ мод.	Теми модулів	Лекції	Семінари/ практичні заняття	Самостійна робота	Залік	Загалом годин
1	Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання	2	2	10	-	14
2	Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії	2	2/2	10	-	16
3	Міжгрупова взаємодія в умовах війни	2	2/2	12	-	18
4	Гармонізація міжгрупових відносин у повоєнний час	2	4/2	10	-	18
5	Підсумкова сертифікація	-	-	-	4	4
Усього годин		8	10/6	42	4	70

Загальний обсяг курсу – 70 годин (2,3 кредити ЄКТС), з яких 8 годин відводиться на лекційні заняття, 10 годин – на семінарські заняття, 6 годин – на практичну роботу, 42 години – на самостійну роботу, 4 години – на сертифікацію (залік).

Система контролю та оцінювання. Протягом періоду вивчення дисципліни оцінюють:

доповіді та відповіді слухачів на семінарських і практичних заняттях, а також відвідування занять (поточний контроль),

результати самостійної роботи і їх публічну презентацію в навчальній групі під час заліку (підсумковий контроль).

За результатами навчання видають сертифікат про підвищення кваліфікації визначеного зразка.

ТЕМАТИКА КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ»

Модуль	Лекції	Семінарські	Практичні
1. Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання	1. Психологічні механізми і динаміка міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.)	1. Етика міжгрупової взаємодії (Чорна Л. Г.)	-
2. Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії	2. Територіальна ідентичність та історичний досвід як чинник міжгрупової взаємодії (Плетка О. Т., Яремчук О. В.)	2. Принципи і механізми розвитку колективної травматизації (Горностай П. П.)	1. Арттерапевтичні методи в практичній роботі з територіальною ідентичністю (Плетка О. Т.)
3. Міжгрупова взаємодія в умовах війни	3. Специфіка і технології психосоціальної підтримки під час війни (Плетка О. Т.)	3. Психосоціальна підтримка вразливих груп населення в умовах війни (Плетка О. Т.)	2. Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу (Плетка О. Т.)
4. Гармонізація міжгрупових відносин у повоєнний час	4. Використання методів дії в розв'язанні міжгрупових конфліктів (Горностай П. П.)	4. Міжгрупова взаємодія в громадах у забезпеченні соціально-психологічного добробуту (Вус В. І.) 5. Гармонізація взаємодії учасників освітнього процесу (Плетка О. Т.)	3. Розв'язання міжгрупових конфліктів методами дії (Горностай П. П.)

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ, СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Модуль 1

Психологія міжгрупової взаємодії: загальні питання

Лекція 1. Психологічні механізми і динаміка міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Механізми міжгрупової взаємодії: що насправді відбувається?
2. «Свій-чужий»: як самовизначитися?
3. Ієрархія механізмів міжгрупової взаємодії.
4. Аутгрупові настановлення: об'єктивація чи суб'єктивація.
5. Динаміка міжгрупової взаємодії: ідентифікаційні процеси, конфлікти, розмежування, диференціація, порозуміння і баланс інтересів.
6. Побудова довірчих стосунків у міжгруповій взаємодії.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Соціальні групи: якими вони бувають.
2. Міжгрупова і внутрішньогрупова взаємодії: як вони пов'язані.
3. Соціально-психологічний простір міжгрупової взаємодії.
4. Види взаємодії: від конкуренції до кооперації
5. Великі і малі, умовні, реальні та уявні групи. Опишіть соціальні простори взаємодії груп.
6. Компоненти міжгрупової взаємодії.
7. Інгрупові домагання і аутгрупові очікування: як вони узгоджуються.
8. Стратегії і сценарії міжгрупової взаємодії.
9. Асиметрія сприйняття інгрупи і аутгрупи.
10. Мисленнєві операції в міжгруповій взаємодії: ідентифікації, категоризації та інші види когніцій.
11. Атрибуція і соціальні репрезентації в міжгруповій взаємодії.
12. Від невеликих переваг до великих загроз: гордість, нарцисизм та егоїзм соціальних груп.
13. Експериментальні дослідження належності до мінімальних груп і міжгрупової дискримінації (Н. Tajfel).
14. «Нульова» ідентичність членів групи: до чого це призводить?
15. Ризики міжгрупової взаємодії: кому ж приписати відповідальність і на кого покласти вину?
16. Ізоляція і депривація групи.
17. Групи-сусіди і як вони борються за власну ідентичність.
18. Колективні емоції в міжгруповій взаємодії.
19. «Чорні вівці», остракізм і загроза вигнання з групи.

20. Дискримінаційна поведінка: самосуди, лінчування, булінг у міжгруповій взаємодії.
21. Фанатизм, ксенофобія, екстремальний етноцентризм: долання загрози невизначеності і набуття групою впливовості.
22. Виклики міжгрупової взаємодії: комунікація, обмін ресурсами і розвиток.
23. Групова та індивідуальна афіліація: у чому різниця?
24. Групова відкритість і групова референтність: конструктивна феноменологія міжгрупової взаємодії.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть види соціальних груп.
2. Міжгрупова взаємодія – це... (продовжити).
3. Наведіть відомі вам приклади міжгрупової взаємодії.
4. Які ви знаєте механізми міжгрупової взаємодії?
5. Що таке об'єктивізація в міжгруповій взаємодії?
6. Охарактеризуйте динаміку міжгрупової взаємодії. Як відбувається розвиток і стагнація міжгрупової взаємодії?
7. Назвіть компоненти міжгрупової взаємодії.
8. Які саме компоненти внутрішньогрупової взаємодії змістовно відповідають компонентам міжгрупової взаємодії?
9. Чому міжгрупова взаємодія є продовженням внутрішньогрупової?
10. Визначте особливості сприймання інгрупи і аутгрупи.
11. Як пов'язані, на вашу думку, груповий егоїзм і стигматизація?
12. Наведіть приклади міжгрупової взаємодії, які можна було б охарактеризувати як ризики її негативного розвитку та виклики для розвитку гармонійних відносин.

Література: 3, 7, 21 25, 26-29, 32, 36, 37, 59, 61, 63, 66, 68, 70, 86, 91, 95, 100, 101, 108

Семінарське заняття 1. Етика міжгрупової взаємодії

Дискусія в навчальній групі на тему «Етика міжгрупової взаємодії: як втриматися від спокуси підвищити власну самооцінку за рахунок представників аутгрупи і перекласти на неї відповідальність за негаразди інгрупи?».

Підготовче завдання: Підготуйтеся до дискусії на тему «Етика міжгрупової взаємодії: як втриматися від спокуси підвищити власну самооцінку за рахунок представників аутгрупи і перекласти на неї відповідальність за негаразди інгрупи?».

Модуль 2

Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії

Лекція 2. Територіальна ідентичність та історичний досвід як чинники міжгрупової взаємодії

Питання:

1. Територіальна ідентичність як складник ідентичності особистості.
2. Що таке історичний досвід?
3. Історична пам'ять як неусвідомлюваний історичний досвід.
4. Особливості формування історичного досвіду в умовах війни.
5. Особливості взаємодії під час війни: територіальність як аргумент.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Час і простір як характеристики соціальної взаємодії: об'єктивний і суб'єктивний виміри.
2. Історичні і територіальні виміри міжгрупової взаємодії: визначення та соціальні презентації.
3. Як трансформується міжгрупова взаємодія в історичному і територіальному вимірах.
4. Види територіальної ідентичності.
5. Психологічна феноменологія територіальної ідентичності великих і малих соціальних груп.
6. Історичні пам'яті: узгодженість чи конфліктність взаємодії?
7. Групова міфологія, вкрадена історія групи та проблеми з ідентичністю групи.
8. Особливості мапування території як засіб домінування в міжгруповій взаємодії.
9. Роль територіальних переміщень і змішувань, обмежень етнічних та інших соціальних груп в утвердженні владно-підвладних відносин в авторитарній державі.
10. Колективна травма: визначення, соціально-психологічні виміри.
11. Особливості колективної травми війни.
12. Як розвивається колективна травма?
13. Від чого залежить тяжкість колективної травматизації?
14. Історичні завдання конфліктів соціальних груп.
15. Стійкість та історична спадкоємність групових упереджень.
16. Гіпотеза Марлі та її підтвердження: психологічні дослідження.
17. Ставлення до мігрантів, колективна тривожність та історична спадкоємність моделей міжгрупової взаємодії.
18. Геополітичні процеси як міжгрупова взаємодія: демократичні і авторитарні держави, закриті і відкриті суспільства.
19. Трайбалізм, кастовість, родинно-територіальна ідентичність. Розбудова довіри в суспільстві.
20. Історична пам'ять і образ майбутнього соціальної групи.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть історичні зміни і територіальні відмінності в процесах між-групової взаємодії.
2. Дайте визначення територіальної ідентичності.
3. Охарактеризуйте поняття «свій-чужий». Чи змінилося визначення взаємодії «свій-чужий» за час війни для українців?
4. Історична пам'ять – складник життєвого досвіду людини та ідентичності групи. Інтерпретуйте поняття.
5. Групова міфологія соціальних груп, її завдання в побудові міжгрупових відносин. Наведіть історичні приклади такої міфології.
6. Від чого залежить узгодження конфліктних позицій носіїв історичної пам'яті ?
7. Які історичні травми пережили українці?
8. Як розвивається і проявляється колективна травматизація?
9. Від чого залежить тяжкість колективної травматизації?
10. Які психологічні принципи міжгрупової взаємодії покладено в основу зцілення від негативних наслідків історичних/колективних травм?

Література: 1, 3-6, 8-10, 17, 18, 25, 23, 27-29, 40, 49, 59, 60, 62, 72, 77, 82, 84, 87, 88, 92, 93, 95-97, 102

Семінарське заняття 2. Принципи і механізми розвитку колективної травматизації

Питання:

1. Колективні травми, їхні види і конкретні приклади.
2. Які механізми перебігу колективної травми?
3. Які принципи покладено в основу визначення тяжкості колективної травми? Проаналізуйте кожний із них.

Підготовчі питання:

1. Опишіть найбільш значущі чинники інформаційного зараження під час інформаційного травмування.
2. Які чинники тяжкості колективних травм проявляються в окремих конкретних випадках такої травматизації? Наведіть приклади.

Практичне заняття 1. Арттерапевтичні методи в практичній роботі з територіальною ідентичністю.

Питання:

1. Арттерапевтичні методики вияву особливостей територіальної ідентичності.
2. Використання територіальної ідентичності як ресурсу в роботі з внутрішньо переміщеними особами.
3. Рефлексія групового досвіду міжгрупової взаємодії під час війни.

Модуль 3

Міжгрупова взаємодія в умовах війни

Лекція 3. Специфіка і технології психосоціальної підтримки під час війни

Питання:

1. Психосоціальна підтримка як технологія надання допомоги в умовах війни і повоєнний час.
2. Особливості застосування технології психосоціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.
3. Надання першої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу.
4. Технологія роботи з родинами військових.
5. Надання підтримки ветеранам і демобілізованим.

Тематика для самостійного опрацювання.

1. Стереотипи та упередження: комфортність інтерпретації поведінки інших і спокуси легкого способу підвищення самооцінки.
2. Сучасні інтерпретації інгрупового фаворитизму: просто любов до інгрупи чи таки аутгрупова ненависть?
3. Групова тривожність і відчуття загрози. Види загроз для групи.
4. Кризова комунікація в міжгруповій взаємодії.
5. Від словесних упереджень до практик дискримінації: як це відбувається.
6. Поляризація і агресія в міжгруповій взаємодії.
7. Екстремальні форми відносин між групами: колективна травма, війна і геноцид.
8. Нездорова динаміка групи і групові захисні механізми: до чого тут війна?
9. Війна як чинник змін ідентичності членів соціальних груп.
10. Вплив війни на міжгрупову взаємодію: групові норми, динаміку, феноменологію.
11. Соціальна група в змаганні за ресурси і власну оцінку вищості засобами війни.
12. Єдність і конформізм групи, яка захищається від воєнної агресії.
13. Російсько-українська війна як міжгрупова взаємодія.
14. Потенційні ризики поляризації українського суспільства в умовах російсько-української війни.
15. Атрибуції відповідальності і вини в міжгруповій комунікації під час війни.
16. Гібридна війна: як викликати штучне протистояння в групі-мішені.
17. Геноцид: фізичне, моральне, культурне, психологічне та інші форми знищення однієї групи іншою.
18. Міжгрупові і соціальні конфлікти, війна і геноцид: короткотривалі і довготривалі впливи на соціально-психологічний добробут та психічне здоров'я.
19. Стигматизація в умовах війни.

20. Інгрупи і аутгрупи мігрантів. Зовнішня і внутрішня міграція. Взаємодія зі спільнотою, яка приймає.
21. Соціальна мобільність груп під час війни. Феномен волонтерства.
22. Соціально-психологічна допомога в складних соціальних ситуаціях як засіб долання комунікативних бар'єрів міжгрупової взаємодії.
23. Булінг як груповий процес. Приводи для булінгу під час війни в освітньому середовищі.
24. Використовуючи знання про особливості міжгрупової взаємодії і кризової комунікації, складіть план соціально-психологічної підтримки суб'єктів освітнього процесу на прикладі закладу загальної середньої освіти.

Питання для самоконтролю:

1. Як нам допомагають взаємодіяти групові стереотипи?
2. Чи можуть групові стереотипи бути позитивними?
3. Чи є зазвичай аутгрупа ворожою?
4. Наведіть приклади відомих вам практик дискримінації в міжгруповій взаємодії.
5. Як соціальні групи компенсують тривожність і відчуття загрози для власної ідентичності?
6. У чому різниця, а в чому подібність соціального і міжгрупового конфлікту?
7. Чи можна вважати війну намаганням соціальної групи розв'язати свої внутрішні проблеми? Обґрунтуйте відповідь.
8. Опишіть типові моделі внутрішньогрупової і міжгрупової взаємодії мігрантів.
9. Охарактеризуйте специфіку психосоціальної підтримки під час війни.
10. Наведіть приклади подій, які є потенційно травматичними для різних груп населення.
11. Вразливі групи населення під час війни: охарактеризуйте особливості технологій надання підтримки таким групам.
12. Як міжгрупові/соціальні конфлікти визначають семантичний контент понять «соціально-психологічний добробут» і «психічне здоров'я»?

Література: 2, 3, 7, 13-15, 19, 22, 24, 25, 27, 31, 34, 35, 39, 41, 45, 46, 48, 53, 55, 58, 64, 65, 67, 69, 74, 75, 79, 80, 85, 90, 98, 103, 107, 109, 110

Семінарське заняття 3. Психосоціальна підтримка вразливих груп населення в умовах війни

Питання:

1. Алгоритм роботи з внутрішньо переміщеними особами.
2. Техніки роботи з родинами військовослужбовців.
3. Групова підтримка жінок, які чекають чоловіків з війни.
4. Особливості надання психосоціальної допомоги особам з інвалідністю.
5. Перша психологічна допомога як складник підтримки учасників освітнього процесу.

Підготовчі питання:

1. Поміркуйте над тим, як громада може підтримати вразливі групи населення під час війни.
2. Перерахуйте стани людини, за яких надається перша психологічна допомога.
3. Ознайомтеся з нормативами надання першої психологічної допомоги представниками Товариства Червоного Хреста України і визначте алгоритми надання такої допомоги учасникам освітнього процесу.

Практичне заняття 2. Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу

Питання:

1. Безпечне інгрупове середовище як умова надання психологічної експрес-допомоги.
2. Групова сензитивність до емоційних станів членів групи. Опанування членами групи навичок розпізнавання експресивних і депресивних станів.
3. Алгоритм дії під час надання першої психологічної допомоги.
4. Групова підтримка учасників освітнього процесу в наданні психологічної допомоги.
5. Командна робота в екстремальних умовах взаємодії в освітньому середовищі.

Модуль 4

Гармонізація міжгрупових відносин у повоєнний час

Лекція 4. Використання методів дії в розв'язанні міжгрупових конфліктів

Питання:

1. Реалізація принципу переживання під час роботи з патогенними почуттями.
2. Що таке окультурювання травми і для чого воно потрібно?
3. Особливості методів дії.
4. Соціодрама як ефективний засіб долання міжгрупових конфліктів.

Тематика для самостійного опрацювання:

1. Складнощі і виклики міжгрупової взаємодії в повоєнний час.
2. Проблемна міжгрупова взаємодія на деокупованих територіях. Стереотипи та упередження.
3. Миробудування як системна робота в повоєнний період на українських територіях.
4. Державна і національна ідеї в міжгруповій взаємодії повоєнного часу.
5. Усвідомлене лідерство і згуртованість суспільства.
6. Фасилітація міжгрупової взаємодії: стратегії, тактики, технології і техніки.

7. Долання міжгрупових упереджень: основні підходи і їхня ефективність.
8. Основні теорії міжгрупових конфліктів.
9. Алгоритми долання міжгрупових конфліктів.
10. Провини суб'єктів міжгрупової взаємодії: усвідомлення і залагодження.
11. Міжгрупові вибачення як шлях розв'язання конфліктів. Обмеження застосування практики міжгрупових вибачень.
12. Налагодження міжгрупового контакту як передумова безконфліктної взаємодії.
13. Теорія соціальної ідентичності та долання міжгрупових конфліктів. Декатегоризація, рекатегоризація, кроскатегоризація.
14. Сварки серед «своїх» і довіра в українському суспільстві.
15. Наведіть приклади, коли театральна дія допомогла вам упоратися з травматичним чи конфліктним досвідом.
16. Техніки міфодрами історичного досвіду та особливості їх практичного використання для гармонізації міжгрупової взаємодії.
17. Належність до групи і соціально-психологічний добробут людини.
18. Опишіть модель ефективної комунікації в системі «людина-родина-громада» у процесах переживання людиною соціально-психологічного добробуту.
19. Психосоціальні заходи в громаді, спрямовані на підтримання психологічного добробуту і психічного здоров'я.
20. Гармонізація взаємодії учасників освітнього процесу: соціально-психологічний супровід.

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте основні причини міжгрупових конфліктів і непорозумінь.
2. Міжгрупове вибачення: поясніть поняття. У чому виявляються ризики продовження конфлікту між групами в разі застосування практики міжгрупових вибачень?
3. Назвіть відомі вам види методів дії.
4. Наведіть конкретні приклади окультурювання травми засобами мистецтва, зокрема драматичного.
5. Виділіть спільні риси і відмінності психодрами та соціодрами.
6. Налагодження контакту в міжгруповій взаємодії: перелічіть передумови, етапи, чинники успішності та обмеження гармонізації відносин.
7. Які механізми міжгрупової взаємодії беруть участь у формуванні ідентичності громади?
8. Чим визначається ефективність впливу психосоціальних заходів на психічне здоров'я і психологічний добробут її членів на рівні громади?
9. Які групи є учасниками освітнього процесу? Яка їхня роль у гармонізації міжгрупової взаємодії в закладі освіти?
10. У чому специфіка підготовки психологів до роботи в складних умовах взаємодії учасників освітнього процесу?

Література: 11, 12, 16, 20, 21, 27, 30, 33, 38, 42-44, 46, 47, 50-52, 71, 73, 75, 76, 78, 80, 81, 83, 94, 99, 104-106, 111, 112.

Семінарське заняття 4. Міжгрупова взаємодія в громадах у забезпеченні соціально-психологічного добробуту

Питання:

1. Соціально-психологічний добробут громади.
2. Заходи з гармонізації міжгрупової взаємодії в громадах.
3. Ідентичність громади та її виразна помітність у забезпеченні соціально-психологічного добробуту її членів.

Підготовчі питання:

1. Як формується ідентичність членів громади і як це впливає на відчуття ними психологічного добробуту?
2. Які механізми міжгрупової взаємодії беруть участь у формуванні ідентичності громади?
3. Наведіть показники соціально-психологічного добробуту громади. Які заходи на рівні громади позитивно вплинуть на ці показники? Як позначиться на них гармонізація міжгрупової взаємодії в соціальному середовищі громади?

Семінарське заняття 5. Гармонізація взаємодії учасників освітнього процесу

Питання:

1. Психологічний супровід учасників освітнього процесу в складних умовах взаємодії.
2. Урахування в роботі шкільного психолога особливостей групового реагування на потенційно травматичні події.
3. Команда реагування на кризові умови взаємодії в закладі освіти.

Підготовчі питання:

1. Поміркуйте над тим, які типові складнощі міжгрупової взаємодії в освітньому середовищі можуть виникати в повоєнний час.
2. Чи є булінг феноменом міжгрупової взаємодії?

Практичне заняття 3. Розв'язання міжгрупових конфліктів методами дії

Питання:

1. Робота з переживаннями в повсякденному і професійному спілкуванні та в міжгруповій взаємодії.
2. Основні техніки методів дії та їх застосування.
3. Суспільно-політичні і культурно-історичні теми, які можна ефективно опрацювати методом соціодрами.

Підготовчі завдання:

1. Наведіть конкретні приклади окультурювання травми засобами мистецтва, зокрема драматичного.
2. Виділіть спільні риси і відмінності психодрами та соціодрами.

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальні досягнення слухачів спецкурсу оцінюють за модульно-рейтинговою системою. Самостійна робота здобувачів передбачає підготовку чотирьох презентацій (PowerPoint) за кожним із змістових модулів за тематикою для самостійного опрацювання, які оцінюються окремо. За результатами самостійної роботи слухачі готують на свій власний вибір публічний захист однієї зі своїх презентацій на залік і практичні рекомендації щодо впровадження в практику роботи освітнього закладу (або іншої організації) заходів з гармонізації міжгрупової взаємодії: долання упереджень, булінгу, мобінгу, кризових ситуацій взаємодії тощо.

Навчальна група самостійно готує сценарій дискусії на семінарське заняття №1, обирає модератора дискусії та розподіляє ролі серед членів групи для презентації дискусії на семінарському занятті. Залік є підсумковим контролем знань.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного/ підсумкового контролю

<i>Тип активності</i>	<i>Оцінювання</i>
Відвідування лекцій	4 бали (4 заняття по 1 балу за кожне)
Робота на семінарських заняттях (доповіді і виступи), крім семінарського заняття 1	8 балів (4 заняття по 2 бали за кожне)
Активність на практичних заняттях (відповіді на запитання лектора, участь у дискусії, виконання вправ тощо – 1 бал)	3 бали (1 заняття – 1 бал)
Підготовка та участь у дискусії (семінарське заняття 1)	15 балів (оцінка за активність під час дискусії від 1 до 15 балів). Усі учасники дискусії отримують однакову оцінку) + додатково 10 балів модератору дискусії. Якщо учасник дискусії не бере в ній участь (мовчить, відсиджується), то група сама вирішує, чи сприятиме вона груповій феноменології «безквиткового проїзду»
Самостійна робота	20 балів (4 презентації по 5 балів); 5 балів – слухач/ка логічно і системно розкрив/ла тематику; представлено основні першоджерела, на які спирається презентація; 4 бали – слухач/ка загалом правильно розкриває сутність питання, утім може припускатися незначних помилок; представлено першоджерела, на які спирається презентація.

	<p>3 бали – слухач/ка частково розкриває тематику, у презентації немає посилань на провідні дослідження з тематики;</p> <p>2 бали – слухач/ка поверхово і формально представив/ла обрану тематику; посилання на першоджерела застарілі і не відповідають актуальним суспільним запитам;</p> <p>1 бал – тематику представлено поверхово, немає посилань на першоджерела або ж вони лише частково стосуються тематики</p>
Залік	<p>50 балів: 10 балів – презентація за тематикою самостійного опрацювання і 40 балів – за практичні рекомендації.</p> <p>Оцінювання публічного захисту презентації:</p> <p>9-10 балів – обрана тема викликала інтерес та запитання в інших аспірантів навчальної групи, її розкриття характеризується новизною; слухач/ка чітко і змістовно відповідає на запитання;</p> <p>7-8 балів – обрана тема викликала інтерес та запитання в інших слухачів навчальної групи, її розкриття характеризується новизною, але слухач/ка не завжди чітко і змістовно відповідає на запитання;</p> <p>5-6 балів – стандартний погляд на обрану тему не викликав особливого інтересу та запитань в інших слухачів навчальної групи, але слухач/ка аргументовано і несуперечливо відповідає на поставлені запитання;</p> <p>3-4 бали – стандартний погляд на обрану тему не викликав особливого інтересу та запитань в інших слухачів навчальної групи; слухач частково і суперечливо відповідає на запитання;</p> <p>1-2 бали – поверхове/суперечливе представлення теми викликало в інших слухачів багато запитань, на які не було дано відповідей.</p> <p>Оцінювання практичних рекомендацій:</p> <p>31-40 балів – практичні рекомендації спрямовано на розв’язання актуальної практичної проблеми; пропоновані заходи комплексно та узгоджено розв’язують проблему, враховують інтереси різних соціальних груп;</p>

	<p>представлено план/програму/алгоритм гармонізації міжгрупової взаємодії або соціально-психологічного супроводу вразливої соціальної групи; рекомендації спираються на психологічні механізми взаємодії;</p> <p>21-30 балів – практичні рекомендації спрямовані на розв’язання суспільно актуальної практичної проблеми; пропонувані заходи загалом цікаві, але не є комплексним підходом до розв’язання проблеми; запропоновано кілька одиничних заходів; представлено план/алгоритм гармонізації окремих складників міжгрупової взаємодії або соціально-психологічного супроводу вразливої соціальної групи; рекомендації спираються на психологічні механізми взаємодії;</p> <p>11-20 балів – практичні рекомендації спрямовані на розв’язання суспільно актуальної практичної проблеми; пропонувані заходи загалом цікаві, але не є комплексним підходом до розв’язання проблеми; запропоновано кілька одиничних заходів; немає планів/алгоритмів гармонізації міжгрупової взаємодії, соціально-психологічного супроводу вразливої соціальної групи; рекомендації частково спираються на психологічні механізми взаємодії;</p> <p>1-10 балів – практичні рекомендації спрямовані на розв’язання практичної проблеми; пропонувані заходи є одиничними і не становлять комплекс заходів; немає планів/алгоритмів гармонізації міжгрупової взаємодії або соціально-психологічного супроводу вразливої соціальної групи; рекомендації не спираються на психологічні механізми взаємодії.</p>
РАЗОМ:	100 балів (+10 можливих додаткових балів модератору дискусії)

Набрані бали переводять у національну систему оцінювання знань.

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Андерсон, Б. (2001). *Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. 2-е вид.*. Київ: Критика.
2. Богданов, С., & Залеська, О. (2018). *Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації : метод. посібник для педагогічних працівників*. Пульсари.
3. Васютинський, В. (2018). Семантична структура уявлень студентів про історичні провини Українців. *Проблеми політичної психології*, 21(1), 43–53. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol21-Year2018-4>
4. Вольфовська, Т. О. (2012). Дослідження історичної пам'яті: концептуальні засади. *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави*, 13, 3–12.
5. Горностай, П. (2021). Колективна травма як складна соціальна ситуація: системно-понятійний аналіз. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 48(51), 100-111. [https://doi.org/10.33120/ssspj.vi48\(51\).242](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi48(51).242)
6. Горностай, П. П. (2022). Подолання колективних травм у контексті інтеграції України в європейський культурно-історичний простір. *Проблеми політичної психології. Тематичний спецвипуск з питань євроінтеграції*, 11(25), 38–55. <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/86/90>
7. Горностай, П. П. (Ред.), Чорна, Л. Г., Коробанова, О. Л., Плетка, О. Т., & Циганенко, Г. В. (2020). *Оптимізація групової взаємодії в малих групах*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727647/>
8. Горностай, П. П., & Чорна, Л. Г. (Ред.) (2022). *Міжгрупова взаємодія в умовах війни: ідентичності, картини світу, долання травми: матеріали круглого столу*. Талком. <https://lib.iitta.gov.ua/732114/>
9. Горностай, П. (2023). *Психологія колективних травм*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738684/>
10. Дідук, І. А. (2014). Історична метафора як когнітивний механізм структурування політичної картини світу. *Проблеми політичної психології*, 1(15), 136–145.
11. Карп, М., Холмс, П., & Таувон, К. Б. (Ред.) (2013). *Руководство по психодраме*. Изд. П. Горностай.
12. Кисельова, Т., & Надо, Дж. (2022). *Оцінювання фасилітативного діалогу: підходи, рамки та виклики*. Координатор проєктів ОБСЄ в Україні.
13. Кісарчук, З. Г. (Ред.), Омельченко, Я. М., Біла, І. М., & Лазос, Г. П. (2015). *Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки*. Логос.
14. Кісарчук, З. Г. (Ред.), Омельченко, Я. М., Лазос, Г. П., Литвиненко, Л. І., & Царенко, Л. Г. (2015). *Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій*. Логос.
15. Коробка, Л. М., Васютинський, В. О., Вінков, В. Ю. та ін., (2019). *Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації*. Кропивницький: Імекс-ЛТД.
16. Кухарук, О. Ю. (2021). Протиставлення «Ми» – «Вони» в міжгруповій взаємодії: тлумачення, загрози, можливості прогнозування соціальної поведінки. *Проблеми політичної психології*, 10(24), 174–184.
17. Лазаренко, В. (2019). Картографуючи переселення: Потенціал використання психо-географічних методів для вивчення соціально-психологічного змісту вимушеного переселення. *Проблеми політичної психології*, 22(1), 49–63. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol22-Year2019-28>

18. Лактіонов, О. М. (2006). До питання про реконструкцію та передачу історичного досвіду. *Вісник ХНУ. Серія Психологія*, 718, 58–63.
19. Лемкін, Р. (2020). *Радянський геноцид в Україні*. Markobook.
20. Оніщенко, Н. В. (2014). *Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти*. Право.
21. Орбан-Лембрик, Л. Е. (2006). *Соціальна психологія: у 2 кн. Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія*. Либідь.
22. Плетка, О. (2022). *Психосоціальна підтримка дітей, що пережили страхіття війни*. Центр реадаптації ветеранів «Ярміз».
23. Разумков Центр (2023). Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023 р.) Пресреліз 21 серпня 2023 <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r>
24. Слюсаревський, М. М., & Блинова, О. Є. (2018). *Психологія міграції*. Талком.
25. Слюсаревський, М. М. (Ред.), Горностай, П. П., Татенко, В. О., Титаренко, Т. М., Хазратова, Н. В. та ін. (2018). *Основи соціальної психології: підручник для закладів вищої освіти*. Талком.
26. Стародубська, М. (2023). *Національна забава українців. Чому ми так любимо смачно посваритися. Чому українцям важко домовлятися*. https://nv.ua/ukr/opinion_author/mariya-starodubska.html
27. Чорна, Л. Г. (Ред.), Горностай, П. П., Яремчук, О. В., Вус, В. І., Коробанова, О. Л., & Плетка, О. Т. (2023). *Психологія міжгрупової взаємодії у вимірах війни та миру*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741414/>
28. Чорна, Л. Г. (Ред.), Горностай, П. П., Вус, В. І., Коробанова, О. Л., & Плетка, О. Т. (2021). *Групові ресурси подолання наслідків негативних соціальних явищ*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730953/>
29. Чорна, Л. Г. (Ред.), Горностай, П. П., Яремчук, О. В., Вус, В. І., Коробанова, О. Л., & Плетка, О. Т. (2021). *Проблемна взаємодія в групах: феноменологія, чинники, профілактика*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729979/>
30. Яремчук, О. В. (2020). Етнокультурна міфотворчість як основа творення образу позитивного спільного майбутнього в українських реаліях. В *Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті: Матеріали 4-го круглого столу з міжнародною участю, 29 жовтня 2020 р., Київ* (с. 102–110). Ін-т соц. та політ. психології НАПН України.
31. Andronic, A. M. T., & Constantin, T. (2022). Migrant Acculturation: A Multidimensional Review. *Journal of Identity and Migration Studies*. 16, 2, 2–23.
32. Hogg, M. A., & Gaffney, A. M. (2018). Group processes and intergroup relations. In John T. Wixted (Ed.), *The Stevens' handbook of experimental psychology and cognitive neuroscience*. Volume 3: Developmental and social psychology. John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781119170174.epcn414>
33. Kellermann, P. F. (2007). *Sociodrama and Collective Trauma*. London: Jessica Kingsley.
34. Korobanova, O., & Schulzhenko, N. (2022). Psychology of home and Ukrainian migrants' socio-psychological adaptation abroad. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 50(53). [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi50\(53\).604](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi50(53).604)
35. Starodubska, M. (2023). Excessive Brotherly Love? 'Fraternity' of Russians and Ukrainians as a Russian Propaganda Narrative. *Connections: The Quarterly Journal*. QJ 21. 47-66. 10.11610/Connections.21.3.33.
36. Tajfel, H. (1970). Experiments in intergroup discrimination. *Scientific American*, 223, 96–102.
37. Tajfel, H., Billig, M., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behavior. *European Journal of Social Psychology*, 1, 149–177.

38. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.). *The social psychology of intergroup relations*, 33–37. Brooks/Cole.
39. Vus, V. I. (2014). *The psychology of human migratory behavior*. Lambert Academic Publishing.

Додаткова:

40. Вознесенська, О. Л., & Сидоркіна, М. Ю. (2016). *Арттерапія у подоланні психічної травми*. Золоті ворота.
41. Герман, Д. (2015). *Психологічна травма та шлях до видужання. Наслідки насилля – від знущань в сім'ї до політичного терору*. Вид-во Старого Лева.
42. Гірник, А. М., & Чорнобровкіна, В. А. (Уклад.) (2017). *Перша психологічна допомога: посібник для тренера*. Пульсари.
43. Гусак, Н. (Ред.), Чорнобровкіна, В., Чорнобровкін, В., Максименко, А., Богданов, С., & Бойко, О. (2017). *Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс*. НаУКМА.
44. Кадом, Л. (Уклад.) (2017). *Перша психологічна допомога: Посібник для членів загону швидкого реагування Товариства Червоного Хреста України*.
45. Карамушка, Л., Полівко, Л., & Вісіч, О. (2023). *Психологічний супровід незламних: метод. рекомендації по роботі з військовослужбовцями, які зазнали ампутації внаслідок бойових дій*. Вид. Кундельська В.
46. *Керівництво МПК із психічного здоров'я та соціально-психологічної підтримки в умовах надзвичайної ситуації* (2017). Пульсари.
47. Кухарук, О. Ю. (2020). *Особливості етнічної ідентичності представників різних етномовних груп Українського студентства*. [Автореф. дис. канд. психол. наук, Ін-т соц. та політ. психології]. https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/aref_Kukharuk.pdf
48. Кхасраві, З. (2016). Співвідношення понять «мігрант», «біженець», «переселенець», «внутрішньо переміщена особа». *Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного Університету. Серія: Юриспуденція*, 20, 77–80.
49. Наор, Я. (2005). Театр Холокоста. *Психодрама и современная психотерапия*, 4, 15–30.
50. Наор, Я., & Готт, Х. (2011). Навстречу исцелению: Противостояние Холокосту через психодраму, социодраму и ритуалы. *Психодрама и современная психотерапия*, 1–2, 39–46.
51. Панок, В. Г., & Ткачук, І. І. (2021). *Технології психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (з досвіду роботи)*. Ніка-Центр.
52. *Перша психологічна допомога* (2015). Друкарські куншти. <http://surl.li/imdgw>
53. Плетка, О., & Чаплинская, Ю. (2017). *Интенсивная работа с травмой: психотерапевтические методы*. Талком.
54. Плетка, О. Т. (2019). *Практика надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги у ситуаціях екстремального типу в закладах освіти. Навальна програма курсу підвищення кваліфікації психологів та соціальних працівників системи закладів освіти; самостійного курсу додаткової освіти*. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733653/>
55. Прайтлер, Б. (2022). *На їхньому боці*. ВНТЛ-Класика.
56. Яремчук, О. В., Шусть, В. В., & Саєнко, В. М. (Ред.) (2020). *Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті, Матеріали II і III круглих столів (8.11. 2018 р., 17.10. 2019 р., Київ)*. ІСПП НАПН України.
57. Яремчук, О. В., & Саєнко, В. М. (Ред.) (2020). *Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті, Матеріали IV круглого столу (з міжнародною участю)*.

Спецпроект «Психологія становлення політичних цінностей крізь призму історичної пам'яті» (29 жовтня 2020 р., Київ). ІСПП НАПН України.

58. Almqvist, K., Brandell-Forsberg, M. (1997). Refugee children in Sweden: Post-traumatic stress disorder in Iranian preschool children exposed to organized violence. *Child abuse & neglect*, 21(4), 351–366.
59. Banfield, J. C., Ross, M., & Blatz, C. W. (2014). Responding to historical injustices: Does group membership trump liberal-conservative ideology? *European Journal of Social Psychology*, 44, 30–42. <http://doi.org/10.1002/ejsp.1990>
60. Bonam, C. M., Nair Das, V., Coleman, B. R., & Salter, P. (2019). Ignoring history, denying racism: Mounting evidence for the Marley hypothesis and epistemologies of ignorance. *Social Psychological and Personality Science*, 10, 257–265. <http://doi.org/10.1177/1948550617751583>
61. Brewer, M. (1999). The Psychology of Prejudice: Ingroup Love and Outgroup Hate? *Journal of Social Issues*. 55. 429–444. <http://doi.org/10.1111/0022-4537.00126>
62. Burns, M. D., & Granz E. L. (2021). Past injustice and present prejudice: Reducing racial bias and increasing sympathy by framing historical racism as recent. *Groups Processes and Intergroup Relations*. <https://doi.org/10.1177/13684302211005852>
63. Cadsby, B., Du, N., & Song, F. (2016). In-group favoritism and moral decision-making. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 128. <http://doi.org/10.1016/j.jebo.2016.05.008>
64. Carlsson, J. M., & Sonne, C. K. (2018). *Mental Health, Pre-migratory Trauma and Post-migratory Stressors Among Adult Refugees. Mental Health of Refugees and Conflict-Affected Populations: Theory, Research and Clinical Practice*. Springer.
65. Charlson, F., Van Ommeren, M., Flaxman, F., Cornett, J., Whiteford, H., & Saxena, S. (2019). New WHO prevalence estimates of mental disorders in conflict settings: a systematic review and meta-analysis. *Lancet*, 394 (10194), 240–248. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(19\)30934-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(19)30934-1)
66. Chorna, L., Gleitze, J., & Gorman, R. (2022). Systemic vulnerability of schoolteachers: a scoping review to compare the systemic pressures faced by teachers in countries with and without a totalitarian past. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 49(52). [https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49\(52\).258](https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49(52).258)
67. Cormos, V. C. (2022). The Processes of Adaptation, Assimilation and Integration in the Country of Migration: A Psychosocial Perspective on Place Identity Changes. *Sustainability*, 14,10296. <https://doi.org/10.3390/su141610296>
68. Davies, K., Tropp, L. R., Aron, A., Pettigrew, T. F., & Wright, S. C. (2011). Cross-group friendships and intergroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 15, 332–351. <https://doi.org/10.1177/1088868311411103>
69. Dlouhy, M. (2014). Mental health policy in Eastern Europe: a comparative analysis of seven mental health systems. *BMC Health Serv Res.*, Jan 27;14:42. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-14-42> PMID: 24467832
70. Dovidio, J. F., & Gaertner, S. L. (2010). Intergroup bias. In S. T. Fiske, D. T. Gilbert, & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (5th ed., Vol. 2, pp. 1084–1121). Wiley.
71. Dyregrov A., & Yule W. (2006). A review of PTSD in children. *Child and Adolescent Mental Health*, 11(4), 176–184.
72. Fiedler, S., Hellmann, M., Dorrrough, A., & Glöckner, A. (2018). Cross-national in-group favoritism in prosocial behavior: Evidence from Latin and North America. *Judgment and Decision Making*, 13, 42–60.
73. Folmer, C.P.R., Wildschut, T., Haesevoets, T., De keersmaecker, J., Assche van, J., & Lange van, P. A. M. (2021). Repairing trust between individuals and groups: The effectiveness of apologies in interpersonal and intergroup contexts. *International Review of Social Psychology*, 34(1), Article 14.
74. Freud, S. (1933). Why war? *Standard Edition*, 22, 195–216. Hogarth.

75. Giner-Sorolla, R., Petrovic, N., Čehajić-Clancy, S., & Zaiser, E. (2022). Intergroup apologies from both sides: Perceptions of goals and satisfaction in two European contexts. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 28(4), 510–520. <https://doi.org/10.1037/pac0000619>
76. Halabi, S., Nadler, A., & Dovidio, J. F. (2013). Positive responses to intergroup assistance: The roles of apology and trust. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(4), 395–411. <https://doi.org/10.1177/1368430212453863>
77. Hamley, L., Houkamau, C., Osborne, D., Barlow, F., & Sibley, C. (2019). Ingroup Love or Outgroup Hate (or Both)? Mapping Distinct Bias Profiles in the Population. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46. <https://doi.org/10.1177/0146167219845919>
78. Hester, L. (2015). *Invisible Suffering: Practitioner Reflections on Peacebuilding Programs with Youth Exposed to Traumatic Stressors in Intergroup Conflict*. Electronic Theses and Dissertations. 1030. <https://digitalcommons.du.edu/etd/1030>
79. Hinshaw, S. P. (2007). *The mark of shame: Stigma of mental illness and an agenda for change*. Oxford University Press.
80. Hogg, M. A. (2015). Constructive leadership across groups: How leaders can combat prejudice and conflict between subgroups. *Advances in Group Processes*, 32, 177–207.
81. Hogg, M. A., & Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. Routledge.
82. Jetten, J., & Wohl, M. J. A. (2012). The past as a determinant of the present: Historical continuity, collective angst, and opposition to immigration. *European Journal of Social Psychology*, 42(4), 442–450. <https://doi.org/10.1002/ejsp.865>
83. Karam E. G., Fayyad J. A., Farhat C., Pluess M., Haddad Y. C., Tabet C. C., ... Kessler R. C. (2019). Role of childhood adversities and environmental sensitivity in the development of post-traumatic stress disorder in war-exposed Syrian refugee children and adolescents. *The British Journal of Psychiatry*, 214(6), 354–360.
84. Kitchin, R. (Ed.) (2013a). *Mapping Worlds: International Perspectives on Social and Cultural Geographies*. Routledge, Taylor & Francis Group.
85. Kuo, B. C. H. (2014). Coping, acculturation, and psychological adaptation among migrants: A theoretical and empirical review and synthesis of the literature. *Health Psychology and Behavioral Medicine*. 2 (1), 16–33. <https://doi.org/10.1080/21642850.2013.843459>
86. Lemmer, G., & Wagner, U. (2015). Can we really reduce ethnic prejudice outside the lab? A meta-analysis of direct and indirect contact interventions. *European Journal of Social Psychology*, 45. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2079>
87. Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/J.JENVP.2010.10.001>
88. Liu, J. H., & Hilton, D. J. (2005). How the past weighs on the present: Social representations of history and their role in identity politics. *British Journal of Social Psychology*, 44, 537–556.
89. Lusiena, de, M. S., Hoersting, R. C., & Modesto J. G. (2020). The sociocultural and psychological adaptation of Syrian refugees in Brasil. *Psico, Porto Alegre*, 51, n. 3, 1–12.
90. Lutterbach, S., & Beelmann, A. (2021). How Refugees' Stereotypes Toward Host Society Members Predict Acculturation Orientations: The Role of Perceived Discrimination. *Stereotypes and Intercultural Relations: Interdisciplinary Integration, New Approaches, and New Contexts*. Lausanne: Frontiers Media SA. 99–116. <https://doi.org/10.3389/978-2-88971-353-0>
91. Moghaddam, F., & Stringer, P. (1986). Trivial and Important Criteria for Social Categorization in the Minimal Group Paradigm. *Journal of Social Psychology*, 126, 345–354. <https://doi.org/10.1080/00224545.1986.9713595>
92. Moreno, J. L. (1953). *Who shall survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama*. Beacon House Inc.

93. Nelson, J. C., Adams, G., & Satler, P. S. (2013). The Marley hypothesis: Denial of racism reflects ignorance of history. *Psychological Science*, 24, 213–218. <http://doi.org/10.1177/0956797612451466>
94. Nunney, S.J., & Manstead, A. S. R. (2021). Step by step: Testing the staircase model of intergroup apologies. *European Journal of Social Psychology*, 51(3), 538–550. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2758>
95. Otten, S. (2016). The Minimal Group Paradigm and its maximal impact in research on social categorization. *Current Opinion in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.010>
96. Pantazi, M., Gkinopoulos, T., Witkowska, M., Klein, O., & Bilewicz, M. (2020). “*Historia est magistra vitae*”? The impact of historical victimhood on current conspiracy beliefs. *Groups Processes and Intergroup Relations*, <https://doi.org/10.1177/1368430220968898>
97. Peetz, J., Gunn, G. R., & Wilson, A. E. (2010). Crimes of the past: Defensive temporal distancing in the face of past in-group wrongdoing. *Personality and Social Psychological Bulletin*, 36, 598–611. <http://doi.org/10.1177/0146167210364850>
98. Pekin, H. (1986). Measures to Facilitate the Reintegration Returning Migrants into their Countries of Origin. *International Migration*, 24(1), 163–178.
99. Prentice, D. A., & Miller, D. T. (Eds.). (1999). *Cultural divides: Understanding and overcoming group conflict*. Russell Sage.
100. Reimer, N. K., Becker, J. C., Benz, A., Christ, O., Dhont, K., Klocke, U., Neji, S., Rychlowska, M., Schmid, K., & Hewstone, M. (2017). Intergroup contact and social change: Implications of negative and positive contact for collective action in advantaged and disadvantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43, 121–136. <https://doi.org/10.1177/0146167216676478>
101. Rotella, K. N., & Richeson, J. A. (2013). Motivated to “forget”: The effects of in-group wrongdoing on memory and collective guilt. *Social Psychological and Personality Science*, 4, 730–737. <https://doi.org/10.1177/1948550613482986>
102. Sahdra, B., & Ross, M. (2007). Group identification and historical memory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 384–395.
103. Sangalang, C.C., Becerra, D., Mitchell, F.M., Lechuga-Pena S., Lopez, K., & Kim, I. (2019). Trauma, Post-Migration Stress, and Mental Health: A Comparative Analysis of Refugees and Immigrants in the United States. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 21(5), 909–919. <https://doi.org/10.1007/s10903-018-0826-2>
104. Schmelzle, B., & Fischer, M. (Eds.) (2009). Peacebuilding at a Crossroads? Dilemmas and Paths for Another Generation. *Berghof Handbook Dialogue Series*, No. 7. Berghof Foundation.
105. Schützenberger, A. A. (1998). *The Ancestor Syndrome: Transgenerational Psychotherapy and the Hidden Links in the Family Tree*. Routledge.
106. Sherif, M. (1967). *Group conflict and cooperation: Their social psychology*. Routledge & Kegan Paul.
107. Suko, I. P., Holter, M., Stolz, E., Greimel, E. R., Freidl, W. (2022). Acculturation, Adaptation, and Health among Croatian Migrants in Austria and Ireland: A Cross-Sectional Study. *Journal Environ Res Public Health*, 19(24). <https://doi.org/10.3390/ijerph192416960>
108. Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (1974). *Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument (TKI)*. APA PsycTests. <https://doi.org/10.1037/t02326-000>
109. Volkan, V. D. (2021). Trauma, prejudice, large-group identity and psychoanalysis. *The American Journal of Psychoanalysis*, 81, 137–154. <https://doi.org/10.1057/s11231-021-09285-z>
110. Volkan, V. D. (2022). A Look at Albert Einstein’s Question “Why War?” with a Focus on Large-Group Psychology. *International Journal of Psychoanalysis*, 103, 455–466.
111. Weber, G. (Hrsg.) (2000). *Praxis des Familien-Stellens. Beiträge zu Systemischen Lösungen nach Bert Hellinger*. Carl-Auer-Systeme Verlag.
112. Wiener, R., Adderley, D., & Kirk, K. (Eds.) (2011). *Sociodrama in a Changing World: An anthology of international developments*. Raleigh, NC. www.lulu.com.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Тематика курсових робіт

Інгруповий фаворитизм і міжгрупова дискримінація як показники взаємодії соціальних груп.

Поляризація груп та особливості прийняття групових рішень.

Індивідуальні стратегії зміни груп належності

Оцінна позитивна виразність групи як результат соціальної самоідентифікації її членів

Відкритість/закритість у взаємодії як маркери потреб соціальної групи

Групова референтність у взаємодії: показники і механізми

Образно-метафоричні теорії міжгрупової взаємодії: можливості використання в практиці масової комунікації.

Батьківські і материнські функції соціальних груп.

Темпоральне і територіальне дистанціювання груп: об'єктивні і суб'єктивні виміри.

Величина vs спільна доля групи: чинники міжгрупової взаємодії.

Картографія як спосіб візуалізації просторової поширеності соціальних упереджень.

Особливості мапування соціальною групою території: історичні аспекти.

Групова інтолерантність до упереджень: теоретичні засади крос культурних/кростериторіальних вимірювань.

Захисні і ризиковані стратегії стигматизованих соціальних груп.

Вплив травми на процеси групової ідентифікації.

Мапування простору міжгрупової взаємодії як засіб ідентифікації та розв'язання конфліктів.

Групова тривожність і групові загрози в міжгрупових контактах.

Групові настановлення в розв'язанні міжгрупових конфліктів.

Групові провини та акти компенсації: соціально-психологічний аспект.

Концепт «бухгалтерії міжгрупової взаємодії» у розв'язанні міжгрупових конфліктів.

Історичні і сучасні псевдоміфи як чинники міжгрупової взаємодії.

Історична віктимність і суб'єктність соціальних груп: концептуалізація понять.

Історична обізнаність як чинник інтолерантності до соціальних упереджень.

Соціальні репрезентації історії як предиктор міжгрупової взаємодії.

Схвалення групової ієрархії суспільства: історичні і соціокультурні аспекти.

Ідентично-захисний міжгруповий конфлікт: історичні і територіальні виміри.

Фасилітація міжгрупового насильства за допомогою дегуманізації: історичні наративи.

Соціально-психологічні засоби моделювання протистояння в групі противника під час війни.

Соціально-психологічні передумови російської агресії.

Соціальні репрезентації міжгрупової взаємодії серед українців.

Наративи спільної долі серед українців.

Групові переконання та упередження українців: історичні наративи.

Мультикультурна стратегія міжгрупової взаємодії в розбудові національної ідентичності.

Інгрупова глорифікація українців: наративи, символи, ритуали.

Хронотоп життя українців під час війни.

Міжгрупові конфлікти, які спричиняють колективні травми.

Інформаційна травма як особливий вид колективної травми.

Посттравматичний стресовий розлад як показник колективної травми.

Передача колективної травми між поколіннями та його чинники.

Застосування психодрами в психологічній роботі з людьми, що пережили колективну травму, і їхніми нащадками.

Основні принципи соціодрами в роботі з міжгруповими конфліктами.

Системний сімейний підхід у роботі з міжпоколінними травмами.

Арттерапія в доланні міжгрупових конфліктів.

Національно-територіальна ідентичність українців: трансформації під час війни.

«Я», «Ми» і «Вони» в період активних бойових дій: відчуття належності до спільноти.

Здоров'язберігаючий підхід до міжгрупової взаємодії: теоретичні засади.

Застосування основних концептів гармонізації міжгрупової взаємодії в діяльності закладу освіти.

Додаток 2

Вимоги до оформлення курсових робіт магістрів

Загальні положення

Курсова робота є результатом засвоєння магістром теоретичного і практичного матеріалу з курсу «Психологія міжгрупової взаємодії» та передбачає самостійне опанування засад прикладних досліджень у цій галузі. За дані, наведені в роботі, використання інформації під час її виконання, обґрунтованість і достовірність висновків і положень відповідає здобувач курсу та його керівник.

Курсова робота має містити наукове обґрунтування актуальності теми, її мети та завдань, об'єкта і предмета, опис методів дослідження, методик психологічного втручання (якщо це передбачено завданням), аналіз отриманих результатів та висновки.

Орієнтовний обсяг курсової роботи становить 25-30 сторінок комп'ютерного (0,5-1 авторського аркуша, тобто 20-40 тисяч знаків із пробілами) тексту, не враховуючи додатки та список використаних джерел.

Структура роботи така:

- Титульна сторінка;
- Зміст;
- Перелік умовних позначень (за необхідності);
- Вступ (2-3 сторінки);
- Розділ 1 (7-10 сторінок);
- Розділ 2 (10-12 сторінок у разі наявності в структурі курсової двох розділів і 8-10 сторінок – у разі наявності в роботі трьох розділів);
- Розділ 3 (до 10 сторінок);
- Висновки (1-2 сторінки);
- Список використаних джерел (2-4 сторінки), серед яких вітчизняні та іноземні автори, з обов'язковим посиланням на джерела в тексті роботи.
- Додатки (за необхідності).

Оформлення курсової роботи має відповідати загальним вимогам до наукових робіт згідно з державним стандартом ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». Однак посилання на першоджерела в тексті і сам список першоджерел найкраще подавати за стилем АРА (*American Psychological Association (APA) Style*) — поширеним у суспільних науках стилем оформлення академічних робіт, розробленим Американською психологічною асоціацією (<https://apastyle.apa.org/products/publication-manual-7th-edition>).

Набір тексту роботи здійснюється на комп'ютері через 1,5 міжрядкових інтервали (29-30 рядків на сторінці), друк – на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм); шрифт текстового редактора – Word Times New Roman чорного кольору. Висота шрифту – 14 мм. Поля: зліва – не

менше ніж 30 мм, справа – не менше ніж 10 мм, зверху і знизу – не менше ніж 20 мм. Шрифт друку має бути чітким, щільність тексту – однаковою.

Кожну структурну частину роботи починають з нової сторінки. Заголовки структурних частин роботи: «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами по центру сторінки (без крапки).

Опрацьовуючи першоджерела (наукову і навчальну літературу, періодичні видання), слухач виписує цитати. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення може спотворити зміст, викладений автором. У теоретичній частині на одній сторінці тексту можна наводити 2-3 цитати різних авторів. Необхідно дотримуватися наукової доброчесності та уникати запозичення тексту без посилання на автора. Рекомендується робити посилання на останні видання авторів. На більш ранні видання можна посилатися тоді, коли праці, у яких міститься необхідний матеріал, не перевидавалися.

Посилання в тексті на джерела і список використаних джерел, згідно зі стилем АРА, подаються в круглих дужках, із зазначенням прізвища автора(ів), року видання, за потреби – наведенням номера(ів) сторінки(ок). Наприклад: (Титаренко, 2019, 35–38); у разі цитування кількох джерел одночасно можна перерахувати їх в одних дужках через крапку з комою. Наприклад: (Коваленко, 2019; Diener, 2015); якщо авторів статті шість і більше, то після першого прізвища зазначається «та ін.» або «et al.». Наприклад: (Іваненко та ін., 2018; Jones et al., 2016).

Зразок титульної сторінки курсової роботи

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ¹
Відділ психології малих груп та міжгрупових відносин

КУРСОВА РОБОТА
з курсу «Психологія міжгрупової взаємодії»

на тему:

Слухача курсу	<i>Підпис</i>	Прізвище, ім'я, по батькові
Науковий керівник	<i>Підпис керівника</i>	ПІБ, науковий ступінь, вчене звання

Київ 202...

¹ Назву інституту і підрозділу тут взято як зразок.

Додаток 3
Питання до іспиту

1. Самоідентифікація особистості в процесі міжгрупової взаємодії.
2. Критерії вирізнення соціальних груп.
3. Групові процеси і міжгрупова взаємодія.
4. Міжгрупова взаємодія і міжгрупові відносини.
5. Поняття інгрупи і аутгрупи.
6. Міжгрупова взаємодія великих, середніх і малих, умовних і реальних соціальних груп.
7. Мотиви перебування людини в групі та їхній вплив на міжгрупову взаємодію.
8. Диференціація та інтеграція соціальних груп.
9. Функції міжгрупової взаємодії.
10. Форми міжгрупової взаємодії.
11. Соціальний простір міжгрупової взаємодії.
12. Міжгрупова взаємодія в повсякденних життєвих ситуаціях.
13. Когнітивні, емоційні та поведінкові складники міжгрупової взаємодії.
14. Динаміка міжгрупової взаємодії.
15. Феноменологія міжгрупової взаємодії в складних соціальних ситуаціях.
16. Лідер групи і міжгрупова взаємодія.
17. Образ та імідж соціальної групи.
18. Колективна пам'ять в історії і міфології групи.
19. Гордість і сором групи.
20. Групові емоції та прийняття групових рішень.
21. Нарцистизм, егоїзм і велич групи.
22. Цінності і границі групи.
23. Групові домагання, очікування та автоочікування.
24. Ідеологія міжгрупової взаємодії.
25. Відчуття легітимності статусу соціальної групи її членами.
26. Стратегії і сценарії міжгрупової взаємодії.
27. Вплив негативної інгрупової динаміки на міжгрупову взаємодію.
28. Відкритість і закритість груп у взаємодії.
29. Пояснювальні принципи міжгрупової взаємодії.
30. Механізми міжгрупової взаємодії.
31. Ідентифікація – центральний механізм міжгрупової взаємодії.
32. Соціальні категоризації в міжгруповій взаємодії.
33. Атрибуція як механізм асиметрії міжгрупового сприйняття. Міжгрупова поляризація.
34. Соціальні репрезентації груп як регулятор міжгрупової взаємодії.
35. Оцінна позитивна виразність групи належності.

36. Обмін між групами і його регуляція.
37. Соціально-психологічні бар'єри міжгрупової взаємодії.
38. Кризова комунікація груп.
39. Функції групових стереотипів у міжгруповій взаємодії.
40. Ефекти міжгрупової взаємодії: акцентуації, ілюзорного зв'язку та відлуння стереотипу.
41. Міжгрупова взаємодія і негативні соціальні явища.
42. Особливості вияву групових стереотипів у міжгрупових конфліктах.
43. Групові упередження і міжгрупова дискримінація.
44. Інфрагуманізація і дегуманізація в міжгруповій взаємодії.
45. Форми міжгрупової дискримінації.
46. Соціокультурні особливості групових упереджень.
47. Есенціалізм у міжгруповій взаємодії.
48. Групцетрована поведінка особистості в соціальній взаємодії.
49. Групові ревності і екстремізм.
50. Загрози ідентичності як чинник групцетрованої поведінки.
51. Процеси ідентифікації і причини виникнення тероризму.
52. Владно-підвладні відносини в міжгруповій взаємодії.
53. Авторитарні агресія і покірність у міжгруповій взаємодії.
54. Теорії виправдання групових ієрархій у суспільстві.
55. Автономія груп.
56. Статусна ієрархія груп. Домінантні і залежні групи.
57. Високо- і низьковпливові групи.
58. Життєстійкість стигматизованих груп: основні стратегії взаємодії.
59. Особистісні, соціально-культурні та політичні чинники екстремальної міжгрупової взаємодії.
60. Міжгрупова агресія і конфлікти.
61. Розв'язання міжгрупових конфліктів з «ненульовим результатом».
62. Характеристики груп і гострота міжгрупового конфлікту.
63. Міжгрупові конфлікти в закритих і відкритих суспільствах.
64. Загрози для соціальних груп, запобігання таким загрозам.
65. Війна як вияв екстремальної міжгрупової взаємодії.
66. Трансформації групової категоризації під час війни.
67. Війна як маркер браку у групи ресурсів, щоб розв'язувати власні завдання.
68. Геноцид, його вияви.
69. Міжгрупова взаємодія та етичні засади функціонування суспільства.
70. Групові очікування і соціальні конфлікти.
71. «Батьківські», «братські» і «дочірні» групи. Родинні депривації груп.
72. Соціальні лінощі в міжгруповій взаємодії.

73. Ризики міжгрупової взаємодії і запобігання цим ризикам.
74. Часово-просторові виміри взаємодії: об'єктивний і суб'єктивний підходи.
75. Історичні моделі міжгрупової взаємодії.
76. Історична спадкоємність групових упереджень і їхні сучасні форми.
77. Основні виклики міжгрупової взаємодії.
78. Соціально-психологічні умови побудови довірчих міжгрупових відносин.
79. Теорія міжгрупового контакту: переваги і недоліки.
80. Принцип взаємної міжгрупової диференціації у взаємодії.
81. Міжгрупова взаємодія і національна ідентичність.
82. Соціальна гармонія груп: умови і засоби досягання.
83. Міграція під час війни: особливості взаємодії.
84. Внутрішня міграція в умовах війни і ризики поляризації.
85. Засоби долання наслідків психологічного травмування під час вимушеної міграції
86. Міжгрупові вибачення.
87. Налагодження міжгрупових контактів для зниження конфліктності.
88. Механізми перебігу колективних травм.
89. Колективні травми війни.
90. Симптоми вторинного психологічного травмування внаслідок активації колективної травми
91. Методи дії під час роботи з колективними травмами.
92. Метод соціодрами як дієва допомога в опрацюванні колективних травм.
93. Історична пам'ять.
94. Опанування історичного досвіду.
95. Образ майбутнього України в умовах війни.
96. Специфіка міжгрупової взаємодії в контексті творення образу майбутнього України.
97. Історичні міфи.
98. Історичні травми.
99. Міфодрама як засіб долання історичних травм.
100. Соціально-психологічний добробут і психічне здоров'я під час війни.
101. Соціальні і міжгрупові конфлікти та їхній вплив на психічне здоров'я.
102. Заходи в громаді для відновлення соціально-психологічного добробуту її членів.
103. Соціально-психологічна допомога в складних соціальних ситуаціях як засіб долання комунікативних бар'єрів і міжгрупових конфліктів.
104. Види територіальної ідентичності.

105. Територіальна ідентичність як чинник міжгрупової взаємодії.
106. Поняття «свій-чужий» в умовах війни.
107. Арттерапевтичні методи в роботі з територіальною ідентичністю.
108. Психосоціальна підтримка у воєнний і повоєнний періоди: загальні підходи.
109. Особливості взаємодії учасників освітнього процесу в умовах потенційно травматичних подій.
110. Учасники освітнього процесу: особливості соціально-психологічного підтримки та супроводу під час війни і в повоєнний період.
111. Перша психологічна допомога в практиці психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу.
112. Здоров'язберігаюче середовище і міжгрупова взаємодія.
113. Специфіка надання психосоціальної підтримки вразливим групам населення в умовах війни.
114. Основні теорії гармонізації міжгрупових відносин.
115. Практики гармонізації міжгрупової взаємодії в повоєнний період.

Навчальне видання

*Чорна Лідія Георгіївна
Горностай Павло Петрович
Яремчук Оксана Василівна
Вус Віктор Іларіонович
Коробанова Ольга Леонідівна
Плетка Ольга Тарасівна*

ПСИХОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

ПРОГРАМА

спецкурсу для магістрів та аспірантів закладів вищої освіти психологічного
та педагогічного профілів,
слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти

За редакцією О. Т. Плетки, Л. Г. Чорної

Літературне редагування *Т. А. Кузьменко*

Макет і технічне редагування *П. П. Горностай*

Адреса Інституту: 04070, м. Київ, вул. Андріївська, 15

Е-mail: info@ispp.org.ua

Сайт: <https://ispp.org.ua>

Підписано до друку 25.12.2023 р. Формат А4

Гарнітура Times New Roman. Авт. арк. 3,9

Електронне видання

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 195 від 21.09.2000 р.

25006, м. Кропивницький, вул. В. Панченка, 29.

Тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05 Е-mail:

marketing@imex.net